

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Навчально-науковий інститут управління, психології та безпеки

Кафедра загальної та соціальної психології

**Психологічні особливості розвитку особистісної зрілості майбутніх
педагогів**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «магістр»
спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Психологія»
ШЕРЕМЕТИ Аліни

Науковий керівник
доктор педагогічних наук, професор
Галина ЛЯЛЮК

Рецензент
доктор психологічних наук, доцент
Євген КАРПЕНКО

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
« » березня 2025 р., протокол №
завідувач кафедри загальної та соціальної психології
_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів 2025

Шеремета Аліна. Кваліфікаційна робота. Психологічні особливості розвитку особистісної зрілості майбутніх педагогів.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню психологічних особливостей розвитку особистісної зрілості майбутніх педагогів. Проаналізовано наукові підходи до вивчення особистісної зрілості, викремлено її структурні компоненти особистісної зрілості, розглянуто роль особистісної зрілості у професійному становленні майбутніх педагогів. Розвиток особистісної зрілості в студентів-майбутніх педагогів не лише сприяє їхній професійній підготовці, а й допомагає формуванню внутрішньої стійкості та здатності до адаптації в складних умовах сучасної освіти. Здійснено емпіричне дослідження на основі отриманих результатів якого вдалось підтвердити висунуту гіпотезу, згідно із якою рівень ясності Я-концепції є вищим у студентів-майбутніх педагогів старших курсів порівняно із початківцями. Проаналізовано шляхи оптимізації розвитку особистісної зрілості майбутніх педагогів. Наголошено, що розвиток особистісної зрілості студентів-майбутніх педагогів потребує комплексного підходу та залучення різноманітних факторів.

Ключові слова: особистісна зрілість, майбутні педагоги, розвиток, Я-концепція, освітнє середовище, відповідальність, креативність, децентрація.

Sheremeta Alina. Qualification work. Psychological features of the development of personal maturity of future teachers.

The qualification work is devoted to the study of the psychological features of the development of personal maturity of future teachers. Scientific approaches to the study of personal maturity are analyzed, its structural components of personal maturity are identified, the role of personal maturity in the professional development of future teachers is considered. The development of personal maturity in student-future teachers not only contributes to their professional training, but also helps to form internal stability and the ability to adapt in the difficult conditions of modern education. An empirical study was carried out, based on the results of which it was possible to confirm the hypothesis put forward, according to which the level of clarity of the self-concept is higher in student-future teachers of senior years compared to beginners. Ways of optimizing the development of personal maturity of future teachers are analyzed. It is emphasized that the development of personal maturity of future teacher students requires a comprehensive approach and the involvement of various factors.

Keywords: personal maturity, future teachers, development, self-concept, educational environment, responsibility, creativity, decentrations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	
1.1 Аналіз наукових підходів до вивчення особистісної зрілості.....	8
1.2 Структурні компоненти особистісної зрілості.....	14
1.3 Роль особистісної зрілості у професійному становленні майбутніх педагогів	22
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	
2.1. Методи дослідження.....	29
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	32
Висновки до другого розділу.....	43
Розділ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	
3.1. Психолого-педагогічні умови розвитку позитивної Я-концепції майбутнього педагога.....	45
3.2. Рекомендації щодо оптимізації особистісного зростання майбутніх педагогів	47
Висновки до третього розділу.....	50
ВИСНОВОК.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Орієнтація сучасної психології на гуманістичні принципи спонукає до глибшого дослідження та сприяння формуванню особистості як активного творця власного життя, здатного розвивати власну автентичність й прагнути до самовдосконалення. Особистісна зрілість є необхідною умовою для освоєння людиною навчальних, соціальних й професійних функцій, що дозволяють їй відігравати активну роль в суспільстві.

Сучасна українська освіта ставить високі вимоги до педагогів, спрямовані на створення умов для збагачення інтелектуального, емоційного, волевого, морально-духовного потенціалу особистості. Освітні заклади мають стимулювати у студентів прагнення до самореалізації, розширення меж саморозвитку і самоактуалізації. Це зумовлює необхідність зосередження на пріоритетних завданнях професійної підготовки майбутніх педагогів, акцентуючи увагу не лише на розвитку професійних якостей, а й на розкритті особистісного потенціалу, компетентній оцінці індивідуальних властивостей і підвищенні рівня особистісної зрілості.

Наукова проблема полягає в недостатній увазі до зв'язку особистісної зрілості з професійним розвитком, зокрема в контексті педагогічної діяльності. Лише за умови, що обрана професія відповідає сформованим особистісним характеристикам, а професійне становлення гармонійно узгоджується з ціннісними орієнтирами особистості, можна очікувати формування ціннісного ставлення до професійної діяльності. Таким чином, особистісна зрілість є ключовим фактором розвитку та професійного зростання майбутніх фахівців.

Проте в сучасних ЗВО існує ціла низка викликів, що впливають на формування особистісної зрілості студентів. До них належать: зосередженість ЗВО переважно на засвоєнні академічних знань, що обмежує розвиток емоційного й соціального інтелекту, критичного мислення, лідерських якостей й здатності розв'язувати проблеми; перевантаженість студентів академічними й позаакадемічними обов'язками, що зменшує час для саморозвитку;

недостатність інфраструктури чи ресурсів для підтримання особистісного розвитку; конкуренція за оцінки, яка відволікає увагу від самовдосконалення; орієнтація на традиційні методи навчання; фокусування освітніх програм виключно на досягненні академічних цілей без належної уваги до розвитку необхідних особистісних навичок і цінностей; відсутність індивідуального підходу до навчання.

У сучасній психологічній науці феномен особистісної зрілості досліджувався такими науковцями, як М. Боришевський, С. Братченко, Н. Дідик, О. Завгородня, Т. Титаренко, О. Штепа та інші. Серед зарубіжних дослідників це явище вивчали Г. Олпорт, З. Фрейд, А. Маслоу, Е. Еріксон, Е. Фромм, В. Франкл та інші. Основними ознаками особистісної зрілості, на думку більшості вчених, вважаються здатність до самостійності, саморегуляції, відповідальності, толерантності та емпатії.

Юнацький вік визнається найбільш сприятливим для формування й розвитку особистісної зрілості. Зокрема, на важливості розвитку цієї якості у юнацькому віці наголошують І. Бех, Ж. Вірна, Р. Бернс, Є. Головаха та інших.

У контексті підготовки майбутніх педагогів важливо звертати увагу на особливості їхнього особистісного зростання, які є невід'ємною складовою процесу формування професійних якостей. У сучасних умовах особистісна й професійна сфери тісно взаємопов'язані, що вимагає від майбутніх фахівців наявності широкого спектру якостей, цінностей, мотивацій. Особистісна зрілість розглядається як важливий чинник конкурентоспроможності в умовах сучасного професійного середовища.

Об'єкт дослідження: особистісна зрілість як соціально-психологічний феномен.

Предмет дослідження: психологічні особливості розвитку особистісної зрілості майбутніх педагогів.

Мета дослідження: здійснити теоретико-емпіричне дослідження особистісної зрілості майбутніх педагогів.

Завдання дослідження:

1. Теоретично проаналізувати феномен особистісної зрілості у наукових дослідженнях та визначити основні структурні компоненти.
2. Дослідити роль особистісної зрілості у процесі професійного становлення майбутніх педагогів.
3. Емпірично дослідити психологічні особливості розвитку особистісної зрілості майбутніх педагогів.
4. Розробити рекомендації з метою сприяння особистісному зростанню студентів-майбутніх педагогів.

Гіпотеза дослідження: студенти-майбутні педагоги старших курсів матимуть вищий рівень усвідомлення власної "Я-концепції" порівняно зі студентами початкових курсів.

Теоретико-методологічна основа дослідження: базується на теоріях особистості А. Маслоу, К. Юнга, К. Роджерса, В. Франкла, Е. Еріксона, а також на концепціях особистісної зрілості, розроблених Г. Олпортом, Т. Титаренко, О. Штепою, О. Завгородньою. У дослідженні використано акмеологічний підхід до особистісно-професійного розвитку студентів і майбутніх педагогів (М. Боришевський, Т. Комар, Г. Дьоміна, В. Галузяк, Г. Меднікова, Л. Потапчук, С. Братченко).

Методи дослідження: аналіз, узагальнення, систематизація; емпіричні методи: Д. Кемпбела та опитувальник «Короткий індекс самоактуалізації» (SI), Опитувальник особистісної зрілості О. Штепи, методика «Шкала ясності Я-концепції» (SCC).

Емпірична база дослідження: дослідження проводилося за допомогою Google-форм. У дослідженні прийняли участь 57 студентів 1-4 курсів Львівського державного університету імені Івана Франка педагогічних спеціальностей. Серед учасників: 15 студентів першого курсу, 10 – другого, 17 – третього, 15 – четвертого курсу. З них 17 осіб чоловічої статі і 40 – жіночої.

Теоретичне значення. Розширено та поглиблено уявлення про компонентну структуру особистісної зрілості.

Практичне значення. Результати дослідження, можуть застосовуватися для подальших наукових пошуків феномену особистісного зростання. Розроблені нами рекомендації можуть слугувати орієнтиром для розробки психокорекційних заходів з метою сприяння ефективності навчання студентів-майбутніх педагогів, їх особистісного росту.

Структура роботи: магістерська робота включає вступ, три розділи, висновки, список літератури та додатки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

1.1. Аналіз наукових підходів до вивчення особистісної зрілості

На сучасному етапі проблема особистісної зрілості є однією з ключових у психології та суміжних наукових галузях. Її актуальність обумовлена як потребами суспільства, так і природною еволюцією психології як науки. Гуманістична психологія внесла значний внесок у вивчення цього питання, зокрема роботи таких дослідників, як А. Маслоу (концепція самоактуалізованої особистості), К. Роджерс (ідеї повноцінно функціонуючої особистості), К. Юнг (аналітичний підхід до цілісної особистості). Питання зрілості особистості вивчали Г. Олпорт, С. Братченко, О. Штепа, Л. Потапчук, Т. Титаренко, О. Завгородня та інші [27].

Для осмислення розвитку особистісної зрілості студентів-майбутніх педагогів важливо детально вивчити категоріальний апарат дослідження, що дозволяє розмежувати поняття «зрілість» і «особистісна зрілість» та уникнути двозначності у використанні термінів.

Поняття «зрілість» широко застосовується у гуманітарних, біологічних, соціальних науках, зокрема у контексті психічного розвитку та функціонування людини [34]. У цьому ракурсі зрілість можна розглядати як віковий етап або стан розвитку психічних функцій, незалежний від хронологічного віку. Вона характеризується досягненням організмом завершеного етапу розвитку.

Психічна зрілість передбачає високий рівень функціонування емоційно-вольових, сенсорно-перцептивних, інтелектуальних та мнемічних процесів, що забезпечують ефективну діяльність особистості [45]. Вона є основою для соціальної зрілості, що створює умови для успішної самореалізації в соціумі.

Водночас відсутність зрілості, виражена через інфантильність, байдужість або нерозуміння соціальних норм, вказує на соціальну незрілість.

Акмеологія пропонує інше розуміння зрілості, визначаючи її як етап, на якому людина досягає вершини свого творчого потенціалу. У цьому контексті зрілість розглядається як максимальний розвиток творчих здібностей і досягнення індивіда.

В українській мові поняття «зрілість» трактується як повнота розвитку, великий життєвий досвід, висока майстерність і сформованість [1]. Згідно з В. Шапарем, зрілість визначається як завершення певного етапу розвитку організму, хоча хронологічні рамки цього періоду залишаються нечіткими [2, с. 136].

Таким чином, аналіз наукової літератури виокремлює два основні підходи до трактування зрілості: як етап розвитку або як рівень психічного становлення особистості. У нашому дослідженні зрілість розглядається як рівень особистісного розвитку, незалежно від віку. Згідно з Г. Саллівеном, зрілість визначається не стільки біологічним віком, скільки розвитком особистісних якостей і здатністю приймати виважені рішення. Отже, зрілість – це здатність досягати результатів, а не самі досягнення [15; 16].

Філософські праці мають виняткову роль у дослідженні поняття особистісної зрілості. У філософії Стародавньої Греції зрілість розглядалася як процес гармонійного розвитку розумових-моральних і етичних якостей людини. Римські філософи акцентували увагу на здатності контролювати пристрасті, виявляти мудрість і розуміння. В епоху Відродження зрілість асоціювалася зі зростанням духовності через самопізнання, моральний розвиток і самодисципліну. Ці ідеї демонструють поступ від матеріальних аспектів до духовного вдосконалення, прагнення до гармонії й морального самовдосконалення. Вони заклали основу для подальших наукових досліджень цієї тематики.

Філософи, такі як Ф. Гегель, І. Кант, Ф. Ніцше, Л. Фейєрбах, наголошували на взаємозв'язку між зрілістю особистості та суспільства. Вони підкреслювали,

що розвинене суспільство можливе лише за наявності зрілих індивідів, а рівень особистісної зрілості визначає рівень розвитку соціуму. Філософський підхід трактує особистісну зрілість як явище суспільно-історичної природи, складний процес та систему трансформацій, що сприяють досягненню стратегічних цілей й реалізації планів. Центральним аспектом цього процесу є прагнення до свободи, самостійності та відповідальності.

Психоаналітична концепція також значно розширила розуміння особистісної зрілості. З. Фрейд визначав її через два ключові аспекти: прагнення до самореалізації у творчій та продуктивній діяльності, а також здатність до любові, емоційної близькості та розуміння іншої людини. А. Адлер-К. Юнг акцентували увагу на процесі індивідуації, коли людина досягає свого справжнього «Я», розуміє свою сутність і здобуває самості. Цей процес потребує зусиль, цілеспрямованості й життєвого досвіду [36].

Е. Берн запропонував концепцію трьох станів «Я» – «Батько», «Дорослий» і «Дитина». Лише стан «Я – Дорослий», який втілює раціональність, відповідальність і здатність до самоконтролю, він вважав ознакою особистісної зрілості [16].

Це стан, за якого людина аналізує ситуації об'єктивно та приймає зважені рішення. У теорії А. Маслоу зрілість особистості розглядається як процес, що наближається до самоактуалізації, що залежить від здатності людини задовольняти усі рівні піраміди потреб. Маслоу стверджував, що коли людина відчуває внутрішню свободу-прислухається до себе та повністю довіряє власним почуттям, вона здатна досягти самоактуалізації і, як наслідок, вищої зрілості [29].

К. Роджерс наголошував на тому, що зріла особистість прагне до повного самопізнання та розуміння своїх потреб і переживань. Для нього зрілість була пов'язана з високим рівнем самоактуалізації, яка полягає в реалізації своїх можливостей і здібностей [41]. Роджерс також підкреслював, що зріла особистість має адекватну-самооцінку, що включає реалістичне сприйняття своїх сильних та слабких сторін без перебільшення чи самозаперечення.

Творчість є важливим елементом зрілості, оскільки, за його словами, тільки творча людина, яка реалізує значимі ідеї, може вважатися "повноцінно функціонуючою особистістю"[41].

В. Франкл зосереджувався на кількох ключових поняттях, що визначають процес становлення зрілості: самотрансцендентність, відповідальність і сенс. Самотрансцендентність передбачає вихід за межі себе, до іншої людини або сенсу. Франкл вважав, що-зрілість включає здатність здійснювати вибір і відповідати за цей вибір, розуміючи його сенс [44].

Г. Олпорт трактує зрілість як динамічний психологічний процес, який триває впродовж життя і не обмежується віковими рамками. Він визначає основні ознаки зрілості як емоційну стабільність, здатність до самопізнання, прийняття себе, емпатію, а також наявність життєвої філософії та досвіду [36].

Е. Еріксон, в свою чергу, визначав особистісну зрілість як результат особистісної трансформації, яка починається в підлітковому віці і змінюється під впливом життєвих обставин [35].

У соціально-когнітивній психології розвиток зрілості розглядається як певний результат взаємодії зовнішніх й внутрішніх факторів. Л. Колберг пов'язував зрілість особистості з моральною свідомістю, яка формується через взаємодію з соціальним середовищем і прийняття різних соціальних ролей. Зріла особистість, на думку Колберга, прагне до справедливості, постійного самовдосконалення і активно бере участь у розвитку суспільства [38].

Отже, соціально-когнітивний підхід до особистісної зрілості робить наголос на важливості соціокультурних факторів для розвитку особистості, підкреслюючи роль моральної свідомості та соціальних взаємодій у формуванні зрілої особистості. Згідно Ф. Перлза, зріла особистість здатна саморегулювати свій стан й досягати гомеостазу, що передбачає усвідомлення своїх потреб й здатність задовольняти їх самостійно [40]. Вона бере відповідальність за свої вчинки і не піддається маніпуляціям. Якщо людина уникає цієї відповідальності і використовує маніпуляції для досягнення своїх цілей, вона не досягла зрілості. Таким чином, зрілість особистості, згідно з Ф. Перлзом, пов'язана із

саморегулюванням, усвідомленням потреб й здатністю відповідати за власні дії [40].

П. Якобсон розглядав особистісну зрілість як соціальну зрілість, що виявляється у здатності адекватно розуміти своє місце в суспільстві, свої погляди та ставлення до соціальних інститутів, обов'язків і праці. Він виділяє різні аспекти соціальної зрілості: громадянську, моральну та естетичну, підкреслюючи їх зв'язок з психологічною зрілістю. Якобсон наголошує, що зрілість особистості не обов'язково пов'язана з віком і може виявлятися по-різному у різних людей, а основним є розвиток психологічних аспектів, які дозволяють ефективно функціонувати в суспільстві [48].

О. Штепа стверджує, що особистісна зрілість є важливим елементом его-ідентичності, що визначає зростання та реалізацію особистісного потенціалу. Л. В. Потапчук, у свою чергу, виокремлює критерії проявів особистісної-зрілості серед студентів, які включають інтерперсональну активність, конструктивні умови взаємодії та трансперсональну активність, спрямовані на вдосконалення саморегуляції, самоприйняття, емпатії, моральності та самоактуалізації. Він також інтегрує ідеї А. Маслоу, В. Франкла та інших дослідників, адаптуючи їх до сучасних умов [23].

О. Завгородня вважає, що зрілість-особистості виражається через творчість, мудрість і здатність спонтанно вирішувати життєві проблеми, а також через глибокі взаємини з духовно близькими людьми та гуманізуючий вплив на оточення. Вона підкреслює, що поняття «особистісна-зрілість» не повинно обмежуватися хронологічними рамками. Зрілість – це не просто вікова ознака, а досягнення стану найвищого рівня розвитку, що дозволяє людині реалізувати свій потенціал та досягти успіху в значущих сферах життя [17].

Через неправильне розуміння особистісної зрілості, часто пов'язаної з віковими характеристиками, в наукових джерелах спостерігається схожість понять зрілості та дорослості. Представники акмеологічного напрямку в психології підкреслюють необхідність розмежування цих понять. Дорослість і зрілість не є взаємозамінними термінами. Т. Титаренко зауважує, що людина

може бути біологічно зрілою, але ментально залишатися інфантильною, або навпаки, будучи молодою, володіти професійними та особистісними якостями, що визначають рівень її зрілості [29].

М. Боришевський вважає, що особистісний розвиток здійснюється через саморегуляцію [4].

Отже, сучасні підходи до поняття особистісної-зрілості трактують її як процес, що наближається до самоактуалізації за А. Маслоу, розвиток цілісної особистості за К. Юнгом, здатність обрати найкращий спосіб життя за К. Роджерсом, трансформацію особистості за Е. Еріксоном, або як динамічний процес поза часовими межами за Г. Олпортом. Дослідження, проведені сучасними вченими (М. Боришевський, С. Братченко, О. Завгородня, Л. Потапчук, Т. Титаренко, О. Штепа), розглядають особистісну-зрілість як багатокомпонентний феномен, що включає саморегуляцію, а також вивчають її зв'язок із соціальним контекстом і вплив суспільних та історичних факторів на розвиток цієї якості.

Ці дослідження сприяють кращому розумінню особистісної зрілості в українському соціокультурному середовищі, підвищують рівень наукового знання й розвитку психології в Україні.

Отже, особистісна зрілість є багатогранним явищем, яке охоплює різні аспекти особистості. Вона проявляється через здатність до самореалізації, саморозвитку та самоорганізації життєвого шляху, а також сприяє встановленню гармонійних стосунків з оточенням та собою. У контексті зрілості важливими характеристиками є активність, самостійність та відповідальність. Зріла особистість ініціативно бере на себе відповідальність за свої дії, приймає рішення та виявляє незалежність у своїх вчинках і судженнях. Важливими індикаторами є також позитивне ставлення до світу, сформованість Я-концепції, самосвідомості та ціннісно-смислової сфери.

1.2. Структурні компоненти особистісної зрілості

Враховуючи основну мету дослідження та наукові досягнення вітчизняних й зарубіжних учених можна зазначити, що особистісна зрілість є складним і багатограним феноменом. Т. Титаренко акцентує увагу на тому, що її можна розглядати як результат активного саморозвитку й досягнення високої ефективності в професійній та життєвій діяльності. Особистість, яка досягла зрілості, володіє необхідними вміннями-ресурсами для реалізації своїх цілей. Це питання є особливо актуальним для молоді, яка перебуває на завершальному етапі навчання в університеті. У цей період їхня особистісна зрілість формується завдяки активній і конструктивній діяльності, а також здатності успішно функціонувати в різних сферах життя. В умовах освітнього процесу молодь здобуває знання, компетенції-навички, які слугують основою для подальшого професійного становлення-особистісного розвитку [22].

Серед досліджень особистісної зрілості варто відзначити роботи Л. Потапчук. Вона визначила критерії, що відображають її прояви у молоді, зокрема:

- Інтраперсональна активність, що характеризує вдосконалення внутрішніх структур і функцій особистості (креативність, саморегуляція, самостійність, інтелектуальність);
- Інтерперсональна конструктивна активність, яка сприяє розвитку міжособистісної взаємодії (комунікативність, толерантність, емпатійність, моральність, відповідальність);
- Трансперсональна конструктивна активність, яка забезпечує розвиток самоідентичності (его-ідентичність), самоприйняття, трансцендентність і самоактуалізацію [27].

Г. Кравець, досліджуючи особистісну зрілість студентів, виокремлює такі її критерії: автономність (здатність до самостійних суджень і дій), відповідальність за результати навчально-професійної діяльності, здатність до співпраці й взаєморозуміння із оточенням, а також уміння саморегулювати свої психологічні стани [24].

Аналіз різних підходів до особистісного розвитку дозволяє визначити кілька ключових характеристик:

1. Особистісний розвиток є етапом дорослішання, який триває протягом усього життя, супроводжуючись змінами й адаптацією до різних ситуацій.
2. Це якісна позитивна трансформація особистості, яка охоплює когнітивні, емоційні, соціальні та інші аспекти.
3. Хоча особистісний розвиток є внутрішньою потребою, зовнішні умови також значно впливають на нього, створюючи можливості або обмеження.
4. Рівень особистісної зрілості відображає ступінь розвиненості особистості.

Підсумовуючи все вище зазначене, можна зробити висновок, що особистісна зрілість є складним процесом, який включає не лише розвиток, але й постійні зміни протягом життя. На цей процес впливають як зовнішні фактори, такі як соціокультурний-контекст і соціальні відносини, так і внутрішні чинники, зокрема мотивація, саморозвиток, самоактуалізація, рефлексія та інші, що взаємодіють між собою і формують особистісну зрілість, яка проявляється в стабільності, самостійності, здатності приймати обґрунтовані рішення та ефективно функціонувати в суспільстві.

Особистісна-зрілість є багатокомпонентною, тому до основних складових цього явища можна віднести саморегуляцію, самостійність, креативність, інтелектуальність, комунікабельність, емпатійність, моральність, відповідальність, його ідентичність, самоприйняття, автентичність, трансцендентність і самоактуалізацію [7].

Самостійність вважається основною рисою в теоретичних дослідженнях особистості. Вона розглядається як властивість чи якість особистості, риса характеру або здатність до організації та здійснення діяльності без стороннього наставництва. Це результат глибокої внутрішньої роботи людини, яка виявляється у здатності ставити цілі, визначати напрямки діяльності та

приймати відповідальні рішення. Вона також передбачає здатність діяти свідомо та ініціативно в нових ситуаціях, що потребують швидких і нестандартних рішень.

Саморегуляція є важливим аспектом в процесі пошуку себе та адаптації в мінливому світі. Вона є основним показником особистісної зрілості, оскільки дозволяє людині зрозуміти свої потреби та знайти способи їх задоволення, а також оцінити результати власних дій.

Інтелектуальність визначається через глибину суджень і духовну зрілість, які виникають як результат активного пізнання реальності та осмислення складних життєвих ситуацій. Це важливий компонент особистісної-зрілості, особливо для майбутніх педагогів, оскільки він впливає на їх професійну діяльність.

Інтелектуальність особистості проявляється у її здатності до розв'язання проблем, креативному підході до створення оригінальних ідей та формується через активне пізнання навколишнього світу. Деякі дослідники зазначають, що інтелектуальні здібності є важливими для успіху в творчій діяльності та умовою для автентичного виконання творчих завдань [28]. Таким чином, можна говорити про єдину компонентну структуру, яка організовує особистісну зрілість і служить рушійною силою для розвитку людини та фахівця з інноваційним стилем самоорганізації життя.

Креативність. Креативне сприйняття світу в різних проявах багато хто з науковців вважає основою особистісної зрілості. Д. Сімпсон трактує це явище як здатність людини відмовитися від стереотипів мислення, «можливість руйнувати загальноприйняті ідеї в процесі мислення» [24]. Таку позицію підтримує й Дж. Гілфорд, який виділяє кілька параметрів креативності, серед яких: здатність виявляти та ставити проблеми; генерування ідей; гнучкість у створенні різноманітних ідей; оригінальність у пошуку незвичних відповідей; здатність вдосконалювати об'єктиз додаванням нових деталей; вміння вирішувати проблеми та аналізувати [25]. Раніше у наукових колах більше використовували термін «творча особистість», пов'язуючи це з детальним

вивченням творчого процесу та психічних властивостей творчої людини. Сьогодні термін «креативність» включає такі поняття, як «дивергентне мислення» та «творчі здібності» [26].

Отже, креативність як частина зрілості є важливим чинником, що сприяє ефективному вирішенню проблем сучасної людини. Саме в умовах творчої відповідальності за власне життя особистість може стати справжнім управлінцем свого буття.

Комунікабельність. З огляду на швидке розширення соціальних, професійних-комунікативних зв'язків, що є наслідком сучасного ритму життя, комунікабельність забезпечує активну участь особистості у соціальній взаємодії, що сприяє її особистісній зрілості. Визначаючи комунікацію як здатність до спілкування, товариськості та взаємодії, український педагог С. У. Гончаренко зазначає, що це не вроджена риса, а результат життєвого досвіду людини та соціальної групи [28]. З огляду на це, комунікабельність можна розглядати як інтегративну рису, яка створює умови для ефективної взаємодії в соціальних і професійних сферах.

Емпатійність. Поряд з можливостями, які дає комунікабельність, емпатія направляє індивіда на взаєморозуміння з іншими, стимулюючи до співпереживання та підтримки. Емпатія визначається як здатність ототожнювати свої емоції з емоціями інших. У теоретичних дослідженнях емпатія розглядається як складна система зв'язків людини з оточенням. Основними її компонентами є: здатність ототожнювати власні емоції з емоціями іншого, високий рівень особистісної рефлексії та моральної свідомості, що сприяє альтруїзму. Всі ці компоненти ефективно працюють, коли людина має позитивну установку на взаємодію з іншими [29]. У професійному контексті емпатія є важливим чинником для розвитку людини як активної особистості, здатної до ефективної соціальної та поведінкової взаємодії.

Моральність є однією з ключових рис особистості, що займає важливе місце в її структурі та визначає ціннісні орієнтації. Вона є діалогічною і

творчою характеристикою, що сприяє соціальному розвитку людини. Хоча визначення моралізму може бути складним, серед основних ознак можна виділити:

- здатність до конструктивних відносин із собою;
- емпатійність;
- здатність приймати рішення на основі сумління;
- відсутність схильності до ілюзій;
- наявність історичних і культурних цінностей [26].

Тлумачення цього поняття ускладнюється його тісним зв'язком із соціальними та життєвими явищами, які часто не піддаються науковому аналізу, а також є результатом історичного досвіду багатьох поколінь, культурно обумовленим. У контексті сучасності, коли ціннісні орієнтири розмиті через субкультури та відсутність чітких моральних стандартів, питання морального становлення особистості набуває актуальності [26].

Е. Фромм стверджує, що зріла людина прагне вибору таких цінностей, які відповідають її внутрішнім прагненням і допомагають у досягненні продуктивності [29].

Морально орієнтована особистість зберігає етичні принципи, дотримується норм і здатна протистояти несприятливим культурним та суспільним факторам, зберігаючи автентичність.

Відповідальність, в свою чергу, є ще одним важливим компонентом особистісного розвитку. Хоча існує багато трактувань цього поняття, його значення як складової дорослішання зростає, особливо в соціальному контексті. Відповідальність є важливим фактором для виживання людства в умовах глобалізації та індустріалізації. Особистість, згідно з екзистенційною психологією, є творцем своєї долі і відповідає за свої вибори. Теорія локусу контролю Дж. Роттера описує людей як екстернально спрямованих, які приписують результати своїх дій зовнішнім обставинам, або як інтернальних, що пояснюють свої вчинки внутрішніми чинниками. Відповідальність зазвичай вважається важливою рисою соціалізації.

Его-ідентичність є важливою характеристикою особистісної зрілості. За словами Е. Еріксона, вона забезпечує цілісність та стабільність "Я" через весь життєвий шлях. Ідентичність має дві основні складові: особистісну та соціальну. Особистісна ідентичність розвивається на основі соціальної, яка формується в контексті суспільних та історичних умов. Ці два аспекти є взаємопов'язаними і допомагають людині інтегруватися в суспільство, адаптуючи її до соціальних і психологічних умов життя.

Діяльність, що спрямована на дослідження себе та внутрішньої інформації, дає людині змогу правильно трактувати своє поведіння і взаємодію в суспільстві, а також сприяє її ментальному розвитку.

Самоприйняття. Це поняття часто розглядалося в теоретичних психологічних дослідженнях поряд із категорією самооцінки. Згодом численні наукові розробки показали, що ці терміни не є тотожними. Було запропоновано розглядати самоприйняття через призму самоцінності. Наприклад, А. Елліс стверджував, що людина повинна безумовно приймати себе, незалежно від оцінок її поведінки чи думок інших людей: поваги, схвалення чи критики, рівня інтелекту чи компетентності. Тому, на думку дослідників, акцент на частині "само" дозволяє уникнути шкідливих порівнянь із іншими.

Крім того, К. Роджерс пов'язав особистісну-зрілість із поняттям конгруентності, яка означає точну відповідність між відчуттями людини, її комунікацією та усвідомленням цього досвіду. Конгруентність полягає в умінні адекватно сприймати та приймати свої зовнішні й внутрішні зв'язки, переживання та досвід. Роджерс також досліджував процес формування самоприйняття в дітей під впливом батьків, визначаючи важливість здатності приймати себе для успішного спілкування. Подібно до Е. Фрома, який підкреслював важливість любові до себе для здатності любити інших, Роджерс також наголошував на важливості самоприйняття.

Самоприйняття в контексті цієї теми є основним елементом особистісної зрілості. Вміння приймати себе сприяє встановленню життєвих цілей, гармонізації власного простору та зміцненню психологічного благополуччя, що

є важливими чинниками розвитку особистості та подолання спотворених уявлень.

Автентичність є основою життєвої самоактуалізації і індивідуальності людини. Вона полягає в природності виявлення себе, у здатності транслювати реальні прояви на дійсність та відповідати власним цінностям. У цьому контексті автентичність тісно пов'язана із ціннісно-сміисловою сферою особистості.

Психолог Дж. Б'юдженталь визначає автентичність як процес проживання життя, в якому людина присутня в кожному моменті, усвідомлюючи свою "інакшість" та багатогранність внутрішнього світу. Для автентичності важливими умовами є прийняття обмеженості існування, здатність рефлексувати на особистісний потенціал і аналізувати власну активність, волю, вибір та встановлені рамки, а також прийняття індивідуальності інших.

Автентичність часто аналізується як показник "сили" характеру, здатність зберігати свої риси навіть в екстремальних умовах і при подоланні труднощів. Вона являє собою можливість проявляти справжнє "Я" у повсякденному житті. Основними рисами автентичності є усвідомленість (розуміння власних мотивів, потреб, почуттів і бажань), об'єктивність (прийняття як позитивних, так і негативних аспектів особистості) і здатність підтримувати здорові стосунки з оточенням без полярних оцінок.

Отже, автентичність є важливою диспозиційною- рисою особистості і суттєвим компонентом ментального росту.

Самоактуалізація є одним із ключових аспектів людського існування, що визначається як процес включення індивіда в суспільство з метою ефективного та гармонійного розвитку власних можливостей і самопізнання [39]. З точки зору розвитку особистості, це поняття можна пов'язати з науковим підходом А. Адлера, який ототожнював самоактуалізацію з «прагненням переважати» [39]. Згідно з його теорією, прагнення до досконалості, почуття громадськості та співпраця є основними складовими здорової індивідуальності. Психологічний розвиток визначається як перехід від зосередження на власних

інтересах до спрямованих завдань управління середовищем і соціального розвитку [40].

У теорії А. Маслоу самоактуалізація розглядається як потреба в розвитку, постійному збагаченні-особистості, яке обумовлено новими прагненнями та інтересами, що стимулюють нові рушійні сили діяльності. Потреби спричиняють людську діяльність і в залежності від умов змінюють типи діяльності, що веде до формування нових потреб під час розвитку особистості [3].

К. Юнг вважав, що людина має тенденцію до розвитку в напрямку стабільної єдності, результатом чого є «набуття самості», або «Я», що включає процес індивідуації. Це передбачає свідоме втілення-унікальної психічної реальності, розвитку та демонстрації всіх аспектів особистості. Індивідуація завершується самореалізацією, яка є доступною лише для осіб із високим рівнем освіти та здатністю протистояти дестабілізуючим чинникам зростання [5].

Трансцендентність означає вихід за межі власного існування, пошук сенсу буття. В. Франкл, автор логотерапії, зазначав, що основною рушійною силою особистісного розвитку є прагнення до пошуку сенсу життя, яке здійснюється через діяльність, переживання цінностей та страждання [37]. А. Маслоу визначав трансцендентність як спонтанне переживання наближення до справжнього «Я», що відбувається через пікові переживання в процесі особистісного зростання [33].

О. Завгородня зазначає, що рівень особистісної зрілості визначається унікальним виявленням сенсів особистості, де трансцендентна активність є ключовою для досягнення зрілості. Високий рівень трансцендентності сприяє самоактуалізації та досягненню життєво важливих цілей і сенсів людини [16].

Таким чином, особистісна зрілість є структурою, що відображає здатність до самопізнання, саморозуміння та творчу активність. Це сукупність характеристик, що дозволяють організувати життя особистості для максимального прояву її потенціалу в період дорослості.

1.3. Роль особистісної зрілості у професійному становленні майбутніх педагогів

Сучасна українська освіта ставить високі вимоги до учасників педагогічного процесу, що вимагає визначення пріоритетних завдань для підготовки майбутніх педагогів. У цьому контексті увага повинна зосереджуватися не лише на формуванні професійно важливих якостей, але й на всебічному розвитку особистісних здібностей, оцінці індивідуальних рис, розвитку потенціалу та підвищенні рівня зрілості. Формування особистості у підлітковому віці є складним процесом, що полягає в сприйнятті, засвоєнні і творчому відтворенні соціально значущого досвіду. Свідоме прийняття професійних цінностей і прагнення реалізувати їх у професійній підготовці є ознакою особистісної зрілості, яка визначає якість майбутнього фахівця та його професійний розвиток. Отже, весь процес професіоналізації полягає у підготовці педагогів, які здатні до особистісного зростання, самовизначення, саморозвитку та професійної відповідальності. Ключовою умовою цього процесу є гармонійне поєднання особистісного та професійного розвитку, який охоплює весь шлях з моменту формування професійного Я до завершення професійної адаптації.

Особистісна зрілість дозволяє людині приймати конструктивні рішення в особистому житті та професійній діяльності, а також регулювати свою поведінку відповідно до внутрішніх переконань. Оскільки вона є передумовою для професійного розвитку, важливо визначити основні параметри цього процесу. Єдність особистісного та професійного зростання педагога реалізується, коли в процесі його професійної діяльності розвивається здатність організовувати внутрішні та зовнішні ресурси для досягнення цілей. Для професійної діяльності важлива гармонія цих аспектів, що забезпечує не тільки ефективність, а й розвиток особистості, формування еталонного образу «Я-

професіонала», самоствердження та адаптацію до соціального і професійного середовища [16].

Основний принцип особистісного зростання ґрунтується на відомій формулі К. Роджерса «якщо – то», що означає: за наявності певних умов відбувається активація процесу саморозвитку, який приводить до зміни на користь особистісної зрілості [46].

Сенс особистісного зростання полягає в звільненні і самореалізації, розвитку всіх основних атрибутів особистості. Психологічними механізмами зрілості є здатність до самовдосконалення і формування життєвої позиції, що передбачає самосвідомість і ціннісне ставлення до власного Я. Особистість, яка прагне до самовдосконалення, повинна приносити творчість у будь-яку діяльність, мати індивідуальний підхід й залучати інших людей до процесу. Вона завжди рухається вперед на шляху особистісного зростання [40].

Найголовнішим є визнати свої недоліки, зрозуміти їх причини та поступово їх долати. Особистісний розвиток є важливим для студента-майбутнього педагога не лише як самостійна цінність, але й як здатність формувати свою життєву стратегію. Життєва стратегія — це індивідуальний "сценарій" щастя, який є у кожної людини [36].

Вона включає систему цінностей та цілей, чия реалізація, згідно із уявленнями людини, дозволяє зробити її життя успішним (з її власної точки зору) й допомагає іншим на шляху особистісного розвитку. Ключовими показниками ефективності життєвої стратегії є не конкретні досягнення, а задоволеність життям, психічне здоров'я й психологічне благополуччя [36].

Особистісна зрілість є важливим фактором у професії педагога, оскільки вона безпосередньо впливає на якість взаємодії із учнями, здатність до ефективного навчання, виховання. Педагогічна діяльність вимагає високого рівня емоційно-соціальної зрілості, здатності до рефлексії та самоконтролю, а також розвитку таких особистісних якостей, як емпатія, терпимість, стійкість до стресу, і здатність до конструктивного вирішення конфліктів. Розглянемо

декілька основних аспектів, у яких особистісна зрілість є важливою для педагога:

1. Емоційна зрілість: Педагог, що володіє емоційною зрілістю, здатен зберігати спокій у стресових ситуаціях, адекватно реагувати на емоції учнів, підтримувати позитивний клімат у класі та вирішувати конфлікти без агресії чи емоційних вибухів.
2. Саморегуляція та самоконтроль: У педагогічній діяльності важливо мати здатність до самоконтролю, адже педагог часто стикається з викликами, такими як непослух учнів чи важкі ситуації в класі. Зрілість особистості допомагає зберігати адекватну реакцію і ефективно впоратися з емоційними і стресовими ситуаціями.
3. Інтерперсональні навички: Педагог з високим рівнем особистісної зрілості здатний ефективно взаємодіяти з учнями, колегами та батьками. Це включає в себе розвиток активного слухання, співчуття, здатності до конструктивної критики та підтримки, а також вміння адаптувати стиль комунікації залежно від конкретної ситуації.
4. Професійна етика: Зрілість також передбачає чітке розуміння етичних норм професії, повагу до прав і гідності учнів, чесність та відповідальність у виконанні педагогічних обов'язків. Це допомагає формувати позитивну атмосферу в класі та сприяє розвитку довіри між педагогом і учнями.

Готовність до змін та саморозвитку: особистісна зрілість включає в себе також готовність до самовдосконалення, до адаптації до нових педагогічних технологій і підходів, а також до відгуків та самоаналізу. Педагог, який постійно прагне до розвитку, може бути більш ефективним у своїй роботі й надихати учнів на навчання [36].

Загалом, особистісна зрілість педагогів визначає їх здатність до конструктивної взаємодії з учнями та забезпечення позитивного навчального середовища.

Професійне навчання майбутніх педагогів повинно сприяти формуванню самостійної та відповідальної особистості, яка здатна до самовираження, саморозвитку, самовдосконалення і безперервного особистісного та професійного зростання. Поважати свій внутрішній світ і отримувати визнання та повагу від інших — це основа для повноцінного особистісного розвитку.

Формування особистості майбутнього педагога відбувається через навчання, що базується на етичних нормах і якостях зрілої особистості. Професійне становлення є важливим етапом цього процесу, коли індивід досягає достатнього рівня компетентності, що важливі для суспільства. Це сприяє розвитку професіоналізму і самоактуалізації, що є невід'ємною частиною професійного становлення. У період ранньої дорослості особистість розвивається через освоєння професійної діяльності, самовдосконалення та організацію вільного часу, що дозволяє реалізувати невикористаний потенціал.

Найважливішою характеристикою зрілої особистості є її здатність сміливо і відкрито долати життєві труднощі, справлятися з ними, не спрощуючи ситуацію, а застосовуючи «творчу адаптацію до новизни конкретного моменту та вміння виявляти й використовувати всі внутрішні потенціали» [26, с. 81]. Отже, зріла особистість здатна не тільки розширювати свої професійні можливості, а й спрямовувати свої професійні орієнтації так, щоб це сприяло її особистісному розвитку (не лише професійному успіху або адаптації до соціуму).

Отже, важливим аспектом особистісного розвитку майбутнього педагога є формування його особистісної зрілості, яка є головною умовою успішного професійного становлення. Зріла особистість здатна проявляти самостійність у своїх судженнях і вчинках, брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, розвивати творчі можливості, створювати умови для збагачення інтелектуального, емоційного, вольового та морально-духовного потенціалу особистості, а також стимулювати прагнення до самореалізації та розвитку в професійній діяльності. Зріла особистість здатна не тільки розширювати свої професійні можливості, а й спрямовувати свої професійні орієнтації так, щоб це

сприяло її особистісному розвитку (не лише професійному успіху або адаптації до соціуму).

Важливим залишається вивчення структури особистісної зрілості та визначення компонентів, які мають значення для професійного зростання педагога.

Сенс особистісного зростання полягає в звільненні і самореалізації, розвитку всіх основних атрибутів особистості. Психологічними механізмами зрілості є здатність до самовдосконалення і формування життєвої позиції, що передбачає самосвідомість і ціннісне ставлення до власного Я. Особистість, яка прагне до самовдосконалення, повинна приносити творчість у будь-яку діяльність, мати індивідуальний підхід й залучати інших людей до процесу. Вона завжди рухається вперед на шляху особистісного зростання.

Найголовнішим є визнати свої недоліки, зрозуміти їх причини та поступово їх долати. Особистісний розвиток є важливим для студента-майбутнього педагога не лише як самостійна цінність, але й як здатність формувати свою життєву стратегію.

Формування особистості майбутнього педагога відбувається через навчання, що базується на етичних нормах і якостях зрілої особистості. Професійне становлення є важливим етапом цього процесу, коли індивід досягає достатнього рівня компетентності, що важливі для суспільства. Це сприяє розвитку професіоналізму і самоактуалізації, що є невід'ємною частиною професійного становлення. У період ранньої дорослості особистість розвивається через освоєння професійної діяльності, самовдосконалення та організацію вільного часу, що дозволяє реалізувати невикористаний потенціал.

Висновки до першого розділу

Аналіз поняття «особистісна зрілість» дозволяє визначити його як еталон сформованої особистості, що характеризується високим рівнем оцінювання та суджень, усвідомленим ставленням до реальності, здатністю підтримувати міжособистісні зв'язки та мати адекватну самооцінку. Науковці розглядають цей феномен як здатність до глибокого пізнання реальності, реалізації власного «Я», прагнення до самоактуалізації та творчої діяльності, а також вміння до самоорганізації. Процес становлення особистісної зрілості відбувається в умовах соціалізації та під впливом індивідуальних психологічних характеристик. Зрілість особистості вважається важливим чинником психологічного благополуччя.

Поняття «особистісна зрілість» охоплює стійкі психологічні феномени, які формують складну систему, що відображає рівень розвитку особистості та її здатність до взаємодії. До них належать: саморегуляція, самостійність, креативність, інтелектуальність, комунікабельність, емпатія, моральність, відповідальність, ідентичність «Я», самоприйняття, автентичність, трансцендентність і самоактуалізація. Ці характеристики виражають як міжособистісні, так і трансперсональні особливості особистості.

Особистісна зрілість має особливе значення у професійній підготовці майбутніх педагогів. Більшість дослідників сходяться на думці, що центральним компонентом психологічної готовності педагога до професійної діяльності є саме особистісна зрілість як багатогранна структура, що відображає потенціал особистості та критерії її зростання. Професійне навчання педагогів повинно спрямовуватися на розвиток самостійної, відповідальної особистості, здатної до самовираження, саморозвитку, вдосконалення і постійного особистісного та професійного зростання. Лише в умовах, коли людина цінує свій внутрішній світ і отримує визнання та повагу від інших, можливий повноцінний розвиток особистості.

Сенс особистісного зростання полягає в звільненні і самореалізації, розвитку всіх основних атрибутів особистості. Психологічними механізмами зрілості є здатність до самовдосконалення і формування життєвої позиції, що передбачає самосвідомість і ціннісне ставлення до власного Я.

Зріла особистість здатна не тільки розширювати свої професійні можливості, а й спрямовувати свої професійні орієнтації так, щоб це сприяло її особистісному розвитку (не лише професійному успіху або адаптації до соціуму).

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

2.1. Методи дослідження

Дослідження було проведено за допомогою онлайн-інструменту Google Форми. У дослідженні взяли участь 57 студентів 1-4 курсів Львівського державного університету імені Івана Франка педагогічних спеціальностей. Серед учасників: 15 студентів I курсу, 10 – II курсу, 17 – III, 15 – IV курсу. З них 17 осіб чоловічої статі й 40 – жіночої. Для дослідження було обрано відповідний набір діагностичних методик, що відповідають специфіці теми.

Метою дослідження стало виявлення особливостей компонентів особистісної зрілості та їх прояву на різних курсах навчання, а також визначення самоактуалізаційних ознак як фактору розвитку психологічної зрілості. Завдання: вивчення рівня особистісної зрілості у студентів майбутніх учителів початкових класів та визначення їх провідних характеристик, які є основою особистісної зрілості як важливої умови професійного розвитку.

Відповідно до завдань, були використані такі методики:

- Коротка анкета, що досліджує специфіку трактування майбутніми педагогами особистісної зрілості та її місце в професійному становленні особистості;
- Опитувальник особистісної зрілості О. Штепи [18];
- Шкала ясності Я-концепції (SCC) Д. Кемпбела [21];
- Короткий індекс самоактуалізації (SI) [18].

Розглянемо детальніше обрані нами методики.

Опитувальник особистісної зрілості О. Штепи містить 85 питань, на які потрібно відповісти «так» або «ні», і дозволяє вивчати рівень психологічних характеристик, які є індикаторами особистісної зрілості (див. Додаток А).

- Шкала «Відповідальність» досліджує здатність людини організовувати стосунки з зовнішнім світом і передбачати наслідки своїх дій, що забезпечує свідомий підхід до діяльності та успіх у виконанні завдань.
- Шкала «Автономність» вказує на здатність особистості бути незалежною від соціального впливу. Чим більше проявляється ця ознака, тим більше особа приймає самостійні рішення і робить вибір.
- Шкала «Глибинність переживань» позначає здатність до глибоких емоційних переживань і розуміння гармонії світу, що сприяє зміні світосприймання.
- Шкала «Синергічність» характеризує здатність сприймати світ цілісно, враховуючи суперечливі, але взаємопов'язані аспекти.
- Шкала «Контактність» оцінює здатність людини швидко налагоджувати зв'язки з іншими людьми, проявляючи дружелюбність і товариськість.
- Шкала «Самоприйняття» позначає позитивне ставлення до себе, включаючи прийняття власних недоліків.
- Шкала «Креативність» відображає здатність до створення нового і прояву творчих здібностей.
- Шкала «Децентрація» дає змогу бачити явища з різних точок зору та приймати різноманітні варіанти.
- Шкала «Толерантність» означає здатність до терпимості і відкритості щодо інших людей і їх поглядів.
- Шкала «Життєва філософія» описує здатність усвідомлювати власну реальність на фоні навколишнього світу [18].

Методика "Шкала ясності Я-концепції" (SCC) Д. Кемпбела дозволяє вивчити рефлексивні процеси та оцінити здатність до самоспостереження, самоаналізу й самооцінки. Оскільки різні форми образу "Я" змінюються під час психологічного розвитку, важливо оцінити рівень ясності Я-концепції, що

включає образ Я, самооцінку, здатність до самоактуалізації та самоєфективність, що безпосередньо пов'язано з рівнем особистісної зрілості.

Методика складається з 12 тверджень, оцінених за 5-бальною шкалою. Для визначення загального рівня ясності Я-концепції необхідно підсумувати отримані бали [21].

Методика "Короткий індекс самоактуалізації" (SI) дає можливість оцінити рівень самоактуалізаційних ознак особистості, що є важливим фактором особистісної зрілості. Вона містить 12 тверджень, які оцінюються за 6-бальною шкалою і спрямовані на визначення особливостей прагнення до самовираження та рівня актуальних прагнень. Твердження охоплюють емоційні, поведінкові та мотиваційні компоненти особистості. Індекс самоактуалізації обчислюється шляхом підсумовування перетворених балів [18].

Результати, отримані за допомогою цих методик, піддаються математичному та якісному аналізу.

Авторська анкета досліджує трактування майбутніми педагогами феномену особистісної зрілості та її роль у професійному становленні особистості. Вона складається з 5 питань закритого та відкритого типу. Питання стосуються оцінки студентами їхнього рівня зрілості, ваги окремих компонентів особистісної зрілості в структурі особистості, а також значення зрілості для професійного становлення студентів цієї спеціальності.

Отже, для емпіричного дослідження було використано наступні методики: опитувальник особистісної зрілості О. Штепи, методика "Шкала ясності Я-концепції" (SCC) Д. Кемпбела, опитувальник "Короткий індекс самоактуалізації" (SI) та авторська анкета, що досліджує суб'єктивне сприйняття майбутніми педагогами феномену особистісної зрілості у професійному становленні. Усього для дослідження використовувалось 19 шкал.

2.2 Аналіз результатів дослідження

Аналіз результатів анкетування підтвердив, що особистісна зрілість є однією з основних ознак готовності до професійної діяльності психолога. З цим твердженням погодились всі респонденти. Зокрема, 63 % вважають особистісну зрілість ознакою відповідальності за власні дії та вчинки; 21% визначають її як самостійність у діях та виборах; 11% студентів трактують її як здатність до самоактуалізації, а 7% — як умову успішної соціалізації та громадської активності (див. Рис. 2.1).

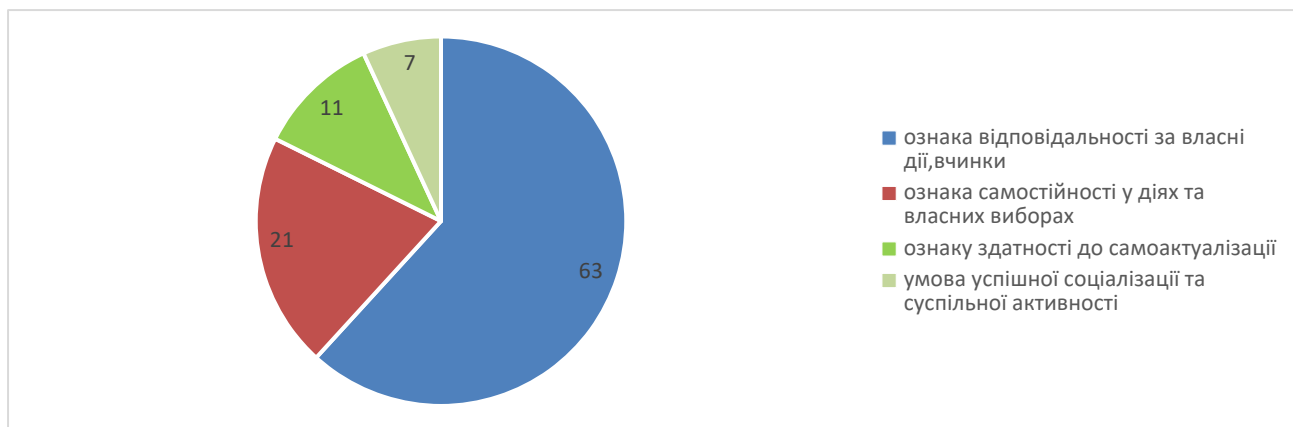

Рис.2.1. Розуміння майбутніми педагогами феномену особистісної зрілості

Ключовою рисою зрілої особистості є її здатність сміливо та відкрито долати життєві труднощі, ефективно справляючись із ними без спрощення ситуації. Вона застосовує творчу адаптацію до нових обставин конкретного моменту та вміння знаходити й використовувати внутрішні ресурси. Таким чином, зріла особистість не лише розширює свої професійні можливості, але й спрямовує свої професійні прагнення на підтримку особистісного розвитку, що виходить за межі досягнення професійного успіху чи соціальної адаптації.

Досліджуючи компонентну наповненість особистісної зрілості, нами було визначено, думку студентів-педагогів про провідні характерні риси, які засвідчують особистісну зрілість (див. Рис. 2.2).

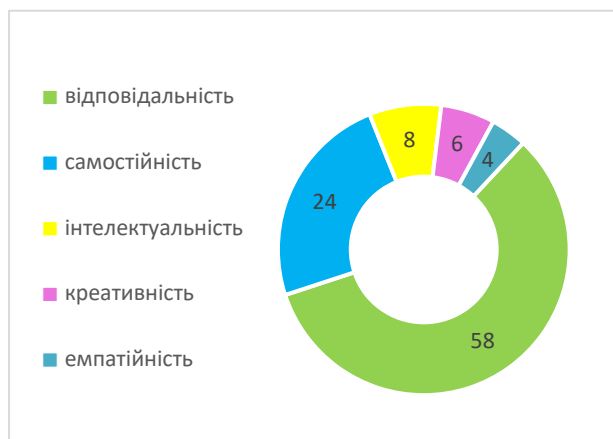

Рис. 2.2. Провідні характерні риси особистісної зрілості

Такими виявились: відповідальність (58% опитаних), самостійність (25%), інтелектуальність (15 %), емпатійність (14 %), креативність (13 %).

Визначено, що майбутні педагоги особливо важливе значення надають властивостям саморегуляції-самодетермінації, умінню ототожнювати свій емоційний світ із емоціями інших й вміння творчо підходити до творення нового та неповторного.

На питання «на скільки ви зріла особистість», 15 студентів-майбутніх педагогів ствердили, що вони є зрілими; 35 студентів-майбутніх педагогів зазначили середній рівень зрілості, незрілими себе вважають чи такі, що мають низький рівень зрілості - 7 респондентів (див. табл 2.1.).

Таблиця 2.1.

Оцінка рівня ОЗ студентами-майбутніми педагогами

	Незрілість, низький рівень ОЗ	Середній рівень ОЗ	Зрілість, високий рівень ОЗ
Самооцінка рівня зрілості	2	35	5

студентами			
------------	--	--	--

Це може свідчити про те, що більшість майбутніх психологів усвідомлено підходять до оцінки запиту й твердо стоять на шляху самоствердження.

З допомогою опитувальника особистісної зрілості (ОЗО) О. Штепи, нами було досліджено особливості й рівень особистісної зрілості (див.табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Середні значення прояву показників ОЗ майбутніх педагогів

	Середнє значення	Стандартне відхилення	Мінімальн е значення	Максимальне значення
Відповідальніст ь	5,500	1,6417	2,0	9,0
Контактність	4,452	1,3829	1,0	8,0
Креативність	4,119	1,1519	1,0	7,0
Синергічність	3,262	1,1056	0,0	5,0
Самоприйняття	4,786	1,5228	1,0	8,0
Децентрація	5,214	1,6310	1,0	9,0
Глибинність переживань	5,643	1,9105	2,0	10,0
Життєва філософія	4,048	1,5453	1,0	7,0
Автономність	5,000	1,3969	1,0	8,0
Толерантність	4,690	1,5379	1,0	8,0

У студентів-майбутніх педагогів найбільш вираженими були глибинні переживання, а також риси автономності, відповідальності та децентрації. Показники вище середнього рівня продемонстрували ознаки самосприйняття, толерантності та контактності. Середній рівень виявили такі характеристики, як креативність й життєва філософія. Найменш вираженою - синергічність. Отримані результати показано на рис. 2. 3.

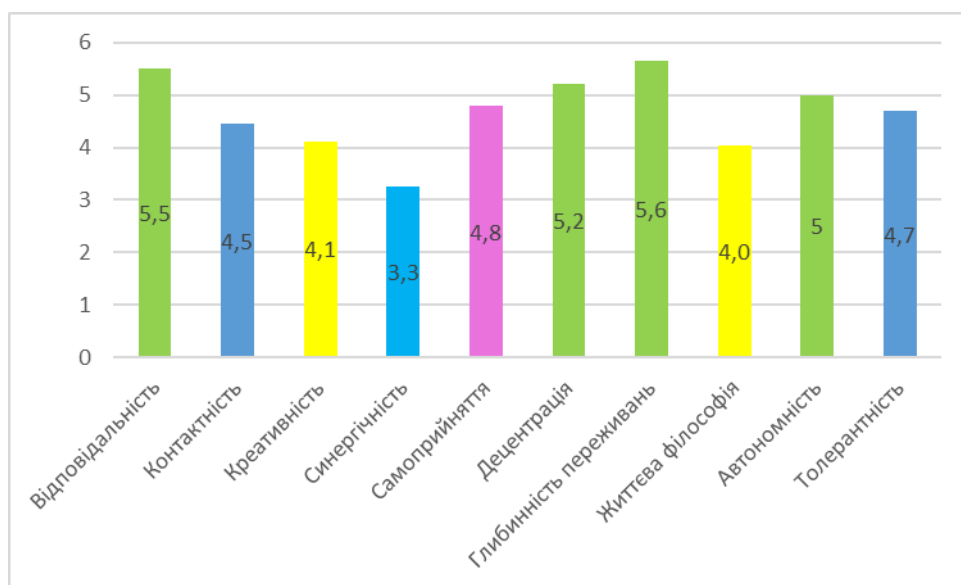

Рис.2.3. Середні показники проявів ознак ОЗ у студентів-майбутніх педагогів

Отже, можемо стверджувати, що вияв певних домінуючих рис дає нам підстави фіксувати належні умовні ознаки для розвитку зрілої особистості.

Поряд із тим, нами також виявлено відмінності у психологічних ознаках зрілості у студентів-хлопців й студентів-дівчат 1-4 курсів. Середні значення нами продемонстровані у таблиці 2.3 та на рис. 2.4.

У студентів-хлопців найбільш виражені риси відповідальності, автономності, децентрації та глибинності переживань. У студенток ці характеристики виявляються в меншій кількості. Також у студентів-хлопців спостерігається високий рівень толерантності, в той час як у дівчат більше проявляється риса самоприйняття. Крім того, у студенток-майбутніх педагогів більш розвинена контактність, креативність, життєва філософія. Рівень синергічності виявлено вищий серед жіночої статі.

Таблиця 2.3

**Порівняння середніх показників шкал ознак особистісної зрілості за
гендерними ознаками**

Ознаки/Стать	Середнє значення ознак дівчата	Середнє значення ознак хлопці
Синергічність	3,353	2,875
Відповідальність	5,382	6
Креативність	4,147	4
Самоприйняття	5,118	4,625
Децентрація	5,176	5,375
Автономність	4,765	6
Контактність	4,529	4,125
Життєва філософія	4,059	4
Толерантність	4,647	4,875
Глибинність переживань	5,618	5,75

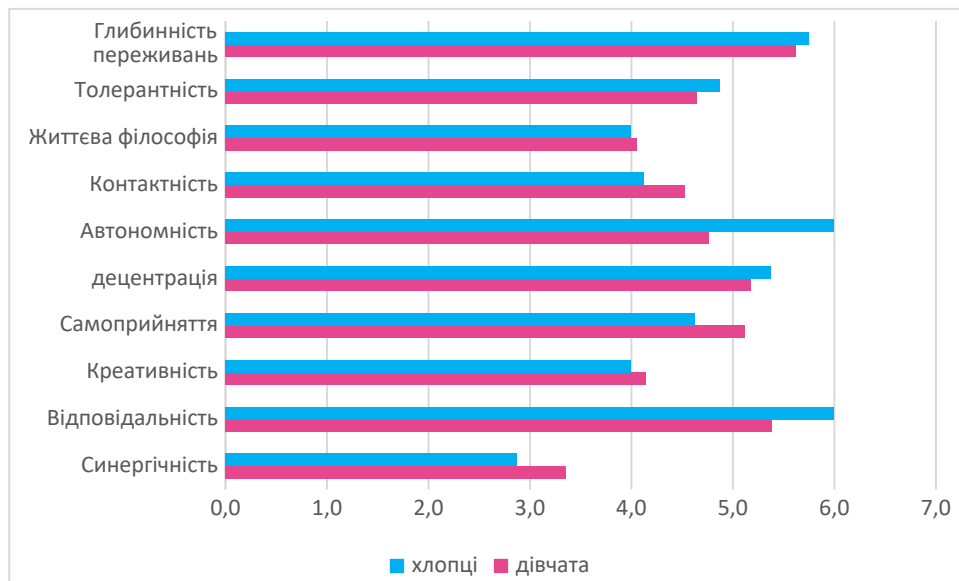

Рис. 2.4. Порівняння прояву ознак ОЗ за статтю

Як показує дослідження, студенти-хлопці демонструють більший рівень відповідальності, самостійності та схильні до глибших внутрішніх переживань. Натомість, студентки відзначаються здатністю приймати себе, проявляють синергійність і креативність, а також приділяють більше уваги життєвій філософії. Аналізуючи ознаки зрілості за шкалами опитувальника О. Штепи, важливим є розгляд кожного показника в залежності від курсу. Результати респондентів 1-4 курсів відображені на графіку на рис. 2.5.

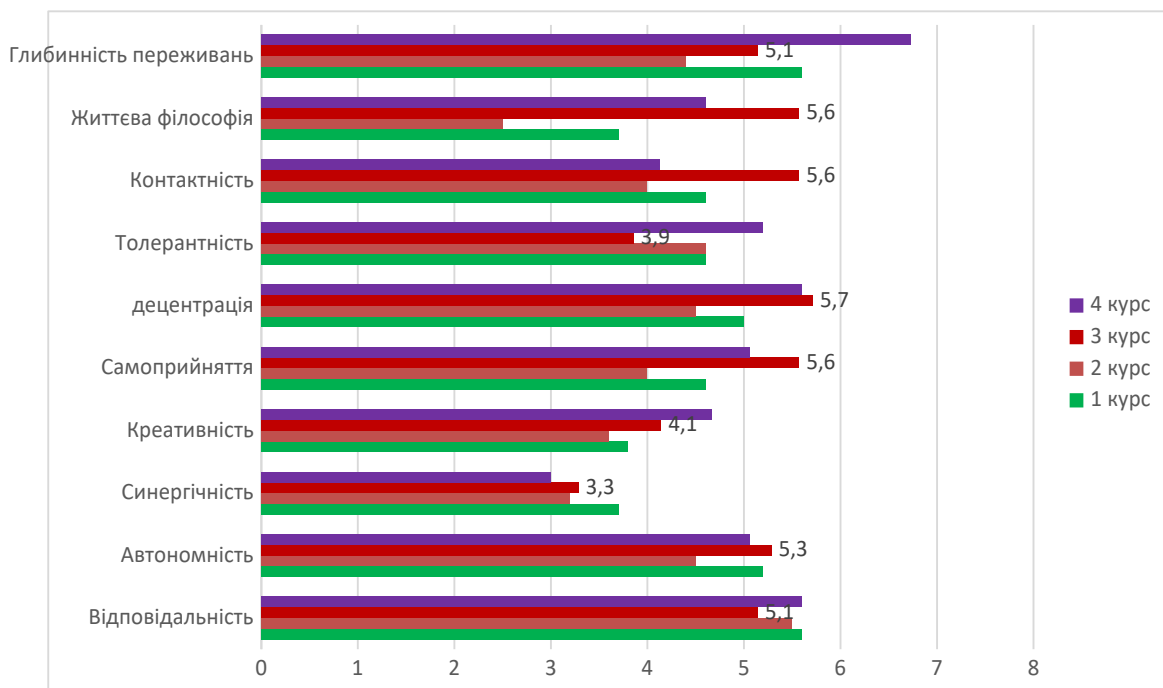

Рис. 2.5 Порівняння прояву характеристик ОЗ у студентів 1-4 курсу

Компонент «Глибинність переживань» найбільш виразно проявляється у студентів 4 курсу, в той час як студенти 1 курсу мають показник, що перевищує середній рівень. У респондентів 3 курсу виявляється середній рівень цього компоненту, а найменше він присутній у студентів 2 курсу. Отже, можна стверджувати, що досвід глибоких переживань притаманний старшокурсникам та студентам 1 курсу, що вказує на їх здатність екзистенційно сприймати світ. Студенти 3 та 2 курсу менш схильні до таких переживань.

Компонент «Життєва філософія» найбільш яскраво виявлений у респондентів 3 курсу, студенти 4 курсу показують достатній рівень вираженості цієї характеристики. У першокурсників спостерігається середній рівень, а найнижчий – у студентів 2 курсу. Це свідчить про те, що майбутні педагоги 3 та 4 курсів мають чіткі життєві переконання, тоді як першокурсники ще шукають свою екзистенційну і психологічну ідентичність. Студенти 2 курсу поки що не сформували чіткої життєвої концепції.

Компонент «Контактність» найбільше виражений у студентів 3 курсу, з високими показниками у студентів 1 курсу. У респондентів 2 та 4 курсів контактність має середній рівень. Це показує, що студенти 1 та 3 курсів більш

схильні до налагодження соціальних зв'язків, порівняно з студентами 2 та 4 курсів.

Компонент «Толерантність» проявляється на середньому рівні серед студентів 1 і 2 курсів, найбільше терпимості виявляють студенти 4 курсу, найменше — студенти 3 курсу. Це свідчить про більшу здатність студентів 4 курсу приймати та поважати чужі погляди та способи життя.

Компонент «Децентрація» найбільше виражений у старшокурсників (3 та 4 курси), тоді як студенти початкових курсів демонструють середні результати. Це вказує на те, що старшокурсники здатні краще сприймати точку зору інших та долати егоцентризм.

Компонент «Самосприйняття» найбільш яскраво виражений у студентів 3 курсу, з високим рівнем у 4 курсі. Студенти 1 курсу мають вище середній рівень самосприйняття, а найменше самосприйняття виявляють студенти 2 курсу. Це вказує на те, що студенти 1, 3 та 4 курсів мають чітке уявлення про себе та свої інтереси, здатні сприймати себе як цілісну особистість.

Компонент «Креативність» найбільш виражений у студентів 3 та 4 курсів, з середніми показниками на початкових курсах. Студенти старших курсів мають більшу здатність до створення нових ідей та новаторської діяльності.

Компонент «Синергічність» найбільше проявляється у студентів 1 та 3 курсів, з середніми результатами у студентів 2 курсу, а найнижчі показники мають студенти 4 курсу. Це означає, що студенти 1 та 3 курсів краще здатні об'єднувати інтелектуальні зусилля для досягнення кращих результатів.

Компонент «Автономність» найбільш виражений у студентів 1 та 3 курсів, з достатнім рівнем у студентів 4 курсу, і найменше — у студентів 2 курсу. Високий рівень автономії серед першокурсників може бути пов'язаний з їх прагненням заявити про себе та проявити свої здібності, тоді як студенти 2 курсу ще не досягли високого рівня самостійності.

Компонент «Відповідальність» найбільш виражений у студентів 1 та 4 курсів, з достатньо високими результатами у студентів 2 курсу, тоді як

найменше — у студентів 3 курсу. Це може бути пов'язано з різними етапами адаптації до навчальної діяльності та вибору подальших життєвих орієнтирів.

За результатами методики «Визначення ясності Я-концепції (SCC)», середній показник становить 37,0. Аналізуючи ясність Я-концепції на кожному з курсів, найвищий рівень нами визначено у студентів-педагогів 4-х й 3-х курсів (38,1 й 37,6 відповідно). Середній рівень ясності Я-концепції, виявили студенти- другокурсники (36). Найнижчий прояв нами зафіксовано на 1-му курсі-35,7. (табл. 2.5).

Це можна пов'язати з вищим рівнем самосвідомості у студентів старших курсів та наявністю характеристик, які сприяють розвитку психологічної зрілості. Студенти на першому та другому курсах, як правило, знаходяться в процесі самовизначення та самодослідження, вивчаючи особливості власної Я-концепції та її аналізуючи.

Таблиця 2.4.**Середнє значення вияву ясності Я концепції майбутніх педагогів**

	Середнє значення	Стандартне відхилення	Мінімальне значення	Максимальне значення
Показник ясності Я концепції	37,000	3,6157	30,0	45,0

Таблиця 2.5**Рівень ясності Я концепції у студентів-майбутніх педагогів 1-4 курсу**

Курс	Середній рівень значення
1	35,7
2	36
3	37,6
4	38,1

Важливо показати результати дослідження цієї ознаки, порівнюючи рівень ясності Я-концепції серед студентів-хлопців та студентів-дівчат. Дані представлені на рис. 2.6.

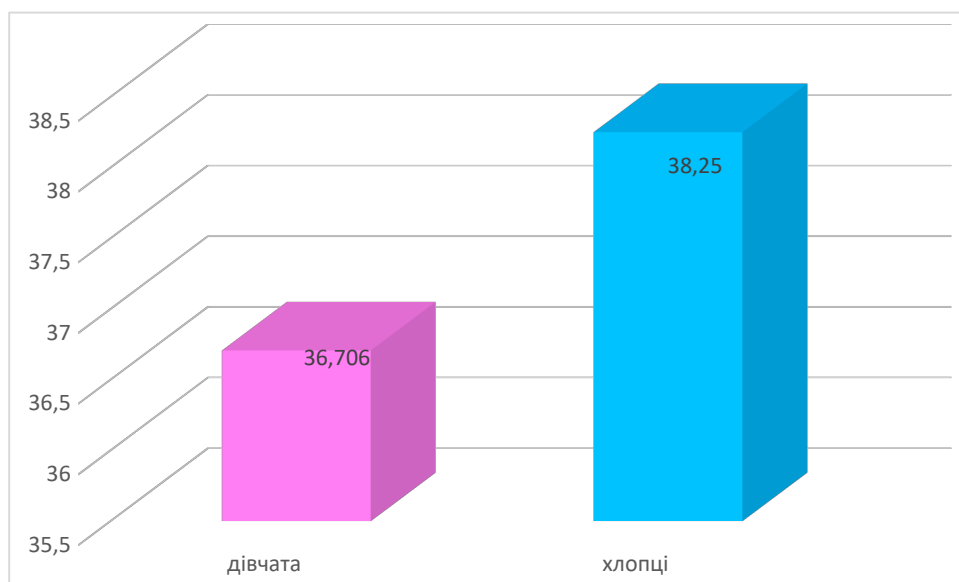

Рис. 2.6 Порівняння ясності Я концепції у хлопців та дівчат-студентів

Зокрема, серед хлопців-студентів рівень розуміння концепції "Я" вищий, його частка складає 38,25%, тоді як у дівчат-студентів цей показник нижчий — 36,7%. Це дозволяє зробити висновок, що серед хлопців-студентів досліджуваної нами групи існують чіткіші уявлення про своє "Я", які тісно пов'язані з емоційним сприйняттям й самооцінкою. У випадку дівчат-студентів, отримані результати ймовірно свідчать про коливання рівня самооцінки, самоцінності й емоційного сприйняття.

За допомогою методики «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» нами було досліджено рівень самоактуалізації, який у середньому складає 57,6 (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Середні значення показового індексу само актуалізації майбутніх педагогів

	Середні значення	Стандартне	Мінімальне значення	Максимальне
		е	е значення	не

		відхилення		значення
Індекс самоактуаліза ції	57,6	4,2407	48,0	66,0

Цікавим виявився аналіз індексу самоактуалізації студентів-майбутніх педагогів на кожному із курсів (див Рис.2.7.).

Найвищий рівень прояву цієї риси спостерігається у студентів 3-го курсу, а рівень самоактуалізації на однаковому рівні зафіксовано у студентів 1-го та 2-го курсів (для першого — 57,6%, для другого — 57,5%). Найнижчий показник самоактуалізації спостерігається на 4-му курсі (56,8%).

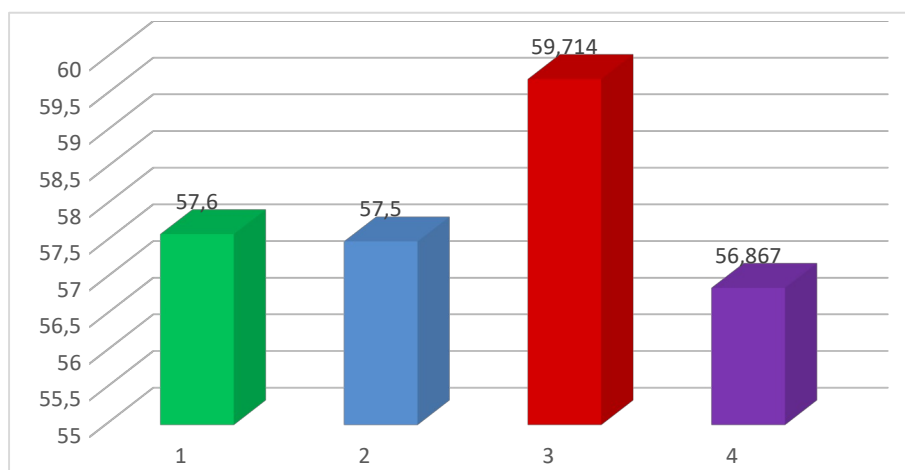

Рис. 2.7. Порівняння індексу самоактуалізації студентів-майбутніх педагогів на 1-4 курсі

Високі показники серед студентів-майбутніх педагогів 1-3 курсів можна пов'язати з їхнім прагненням реалізувати свої можливості на шляху здобуття освітнього ступеня. Водночас, випускники продемонстрували такі результати, що можна пояснити наближенням зміни типу діяльності, яка передбачає коригування старих та формування нових потреб у процесі індивідуального розвитку особистості.

В ході нашого дослідження до уваги також варто взяти результати вивчення показника само актуалізації та порівняти його прояв у студентів-хлопців та дівчат (див. рис.2.8.) .

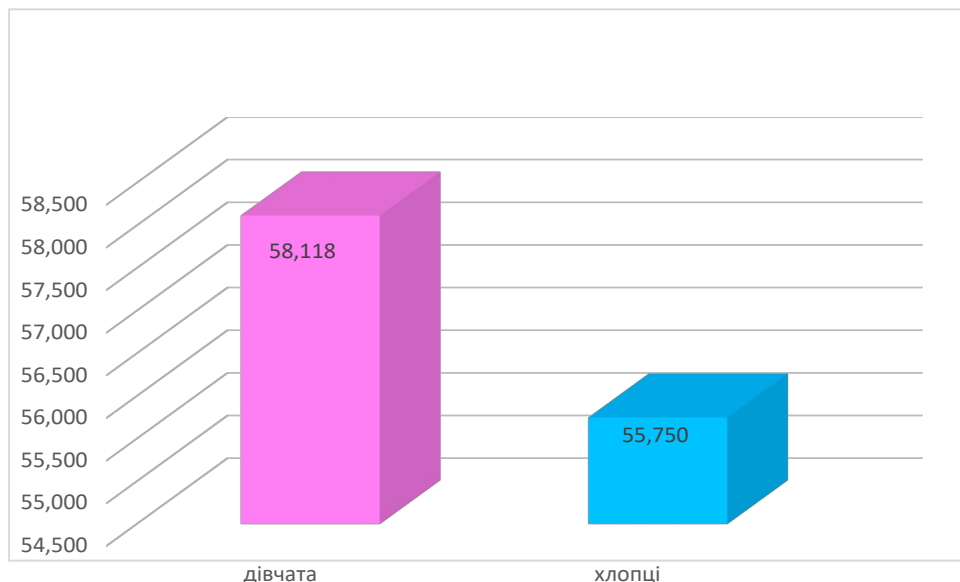

Рис. 2.8. Порівняння індексу самоактуалізації майбутніх педагогів

Отже, спостерігаємо, що рівень самоактуалізації вищий у студентів-дівчат (58,1%), тоді як серед хлопців-студентів він є дещо нижчий, складаючи 55,7%. Це дозволяє зробити висновок, що студенти-дівчата демонструють більшу схильність до розвитку, прагнення до нових можливостей, що дозволяють їм проявляти високий рівень активності й соціальної значущості.

Підсумовуючи результати нашого дослідження, можна зазначити, що найбільш вираженими психологічними ознаками, що свідчать про особистісну зрілість майбутніх педагогів, є само сприйняття, відповідальність, автономність, відповідальність, глибинність переживань, децентрація й толерантність.

Студенти-майбутні педагоги 4-го курсу найсильніше виявили риси креативності, глибинності переживань, відповідальності, децентрації й толерантності. Студенти 1-го курсу проявили високий рівень відповідальності, автономності й глибинності переживань.

Найяскравіше самоактуалізаційна ознака, як фактор розвитку особистісної зрілості, проявилась серед студентів-майбутніх педагогів 3-го курсу. Найвищий рівень ясності Я-концепції нами спостерігався у студентів-майбутніх педагогів 4-го курсу, тоді як найнижчий — серед майбутніх педагогів 1-го курсу.

Висновки до другого розділу

1. З'ясовано, що майбутні педагоги трактують особистісну зрілість як основну умову успішного становлення особистості у професії педагога. Студенти-майбутні педагоги переважно оцінюють рівень власної зрілості як середній, розглядаючи її як здатність брати відповідальність за власні дії й вчинки, виявляти самостійність і ознаки самоактуалізації, а також як умову успішної соціалізації. Основними характеристиками, що складають структуру досліджуваного феномену, респонденти назвали: креативність, інтелектуальність, відповідальність, самостійність, емпатію.
2. Встановлено, що студенти-майбутні педагоги 3 курсу мають найвищі показники самоактуалізації, тоді як на 4 курсі ці показники є найнижчими. Ясність бачення власної Я-концепції більшою мірою проявлена у студентів-майбутніх педагогів старших курсів, тоді як першокурсники мають найнижчий рівень цього показника. Зафіксовано високий рівень відповідальності й глибини переживань у студентів-майбутніх педагогів 1 і 4 курсів, а також високі показники автономії, життєвої філософії, контактності, децентрації та самоприйняття у студентів 3 курсу.
3. Студенти-майбутні педагоги першого курсу виявили досить високий рівень автономії, децентрації й контактності. У студентів-майбутніх педагогів 2 курсу найбільше виражені відповідальність і толерантність, а концепція життєвої філософії проявляється найменше. Виявлено, що серед студентів-чоловіків схильність до самоактуалізації є нижчою, ніж серед жінок, але чоловіки демонструють вищий рівень розуміння власної Я-концепції.

Розділ 3.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

3.1. Психолого-педагогічні умови формування позитивної Я-концепції особистості майбутнього педагога

Розвиток особистісної зрілості є важливою умовою професійного становлення майбутнього педагога. Зважаючи на складові цього феномену, важливо працювати над розвитком характеристик, які сприятимуть особистісному зростанню студентів-майбутніх педагогів.

У розвитку особистісної зрілості важливим є створення сприятливого середовища, яке дозволить особистості зберігати та розвивати суб'єктну позицію. Відповідно до цього, організація оптимальних умов для навчання та розвитку в процесі професійної підготовки є важливою для студентів. Крім того, варто зазначити роль внутрішніх прагнень майбутнього педагога, а також зовнішніх чинників, що впливають на їх розвиток. Тому, працюючи над удосконаленням цих психологічних характеристик, важливо враховувати всі потенційні чинники впливу.

Формування позитивної Я-концепції особистості майбутнього педагога передбачає теоретичну підготовку, що включає освоєння психологічних знань, та практичну частину, яка полягає в умінні застосовувати ці знання у життєвих і професійних ситуаціях. Ці аспекти допоможуть майбутнім педагогам краще пізнати себе, своє місце у професії й свій рівень самоактуалізації, що призведе до загального особистісного зростання.

Процес формування позитивної Я-концепції майбутнього педагога, як розкриття свого потенціалу та можливостей, залежить як від внутрішньої роботи студентів, так і від сукупності зовнішніх чинників, таких як соціальні та громадянські впливи.

Позиція позитивного сприйняття «Я» тісно пов'язана із самопізнанням, самоповагою та прийняттям себе, формуванням позитивних установок і

оптимізацією міжособистісних відносин у контексті «викладач-студент» або «наставник-підопічний».

Основним принципом розробки психолого-педагогічної роботи є підкреслення індивідуальності кожного студента та створення необхідних умов для його розвитку. Основні завдання включають:

- активізацію самопізнання, розвиток інтересу до власної особистості, ціннісне ставлення до власних переживань, формування загальної самоцінності;
- зниження внутрішніх суперечностей, стабілізацію емоційного стану, зменшення емоційної напруги;
- розвиток навичок рефлексії;
- підвищення рівня самоприйняття, закріплення відчуття власної гідності, розвиток впевненості;
- розвиток навичок самоконтролю;
- формування вмотивованості;
- робота над самовдосконаленням і саморозвитком.

Застосування цих форм роботи під час професійної підготовки майбутніх педагогів дозволить ефективно управляти процесами розвитку самосвідомості особистості (за допомогою ведення щоденників ОЗ, індивідуальних навчальних завдань, рефлексії й саморозвитку).

Навчальні практики можуть бути додатковим стимулом не тільки професійного розвитку, але й для глибшого пізнання психологічних рис особистості майбутнього педагога, а також для розвитку навичок самоаналізу й самокорекції.

Ці інструменти впливають на різні компоненти структури особистості студента-майбутнього педагога:

- Когнітивний компонент (виявляється в розширенні знань, кращому розумінні себе та навколишнього середовища, формуванні креативних поглядів на екзистенційні аспекти існування, а також у більш глибокому усвідомленні особистісно-професійних цілей);

- Емоційно-оцінний компонент (підвищення інтересу до власної особистості, внутрішнього світу);
- Поведінковий компонент (засвоєння нових методів та прийомів особистісного розвитку, зростання здатності до самовираження, поява нових методів самоуправління, підвищення відповідальності за власні дії).

Загалом можна стверджувати, що робота над поглибленням розвитку особистісної зрілості, зокрема через гармонізацію Я-концепції майбутніх педагогів, повинна здійснюватися в різних формах навчально-виховної діяльності, які взаємодоповнюють одна одну та сприяють досягненню бажаних результатів. Аналізуючи цю концепцію, можна побачити створення простору для ефективної реалізації потенціалу сучасної молоді особистості.

3.2. Рекомендації з метою сприяння особистісному зростанню студентів-майбутніх педагогів

Розвиток особистісної зрілості у студентів-майбутніх педагогів є важливим аспектом їхнього професійного становлення та підготовки до роботи в сфері освіти. Особистісна зрілість включає низку характеристик, таких як емоційна стабільність, самоконтроль, відповідальність, критичне мислення, здатність до рефлексії та взаємодії з іншими людьми.

У студентів-майбутніх педагогів цей процес має особливе значення, оскільки вони повинні мати не тільки професійні знання та навички, а й внутрішні ресурси для ефективної взаємодії із учнями, колегами й батьками. Розвиток особистісної зрілості у студентів-майбутніх педагогів включає кілька ключових напрямів:

1. Самоусвідомлення та самопізнання: Студенти повинні усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, розуміти свої емоції та реакції, щоб краще реагувати на різноманітні ситуації в педагогічній діяльності.
2. Емоційна стабільність та стресостійкість: Оскільки педагогічна діяльність часто пов'язана з високим рівнем стресу, студентам важливо розвивати

здатність до управління емоціями та збереження спокою у складних ситуаціях.

3. Розвиток комунікативних навичок: Важливою складовою особистісної зрілості є здатність ефективно взаємодіяти з учнями, колегами та батьками. Це включає вміння слухати, співчувати, працювати в команді та будувати конструктивні стосунки.
4. Критичне мислення та рефлексія: Студенти повинні розвивати здатність до аналізу своїх дій та прийнятих рішень, а також до критичного осмислення педагогічних ситуацій. Це допомагає не тільки вдосконалювати власну практику, а й надає можливість бути більш відкритими до нових підходів у навчанні.
5. Здатність до саморозвитку: Студентам важливо постійно працювати над собою, прагнути до самовдосконалення, не обмежуючись лише теоретичними знаннями, а й активно працюючи над розвитком практичних навичок та особистих якостей.

У цьому контексті важливо також задіяти педагогічні методи та програми, які сприяють розвитку цих навичок, такі як тренінги із емоційної інтелігентності, управління стресом, групові дискусії й психогімнастичні вправи, що дозволяють студентам відпрацьовувати комунікаційні й емоційні стратегії в реальних педагогічних ситуаціях.

Розвиток особистісної зрілості в студентів-педагогів не лише сприяє їхній професійній підготовці, а й допомагає формуванню внутрішньої стійкості та здатності до адаптації в складних умовах сучасної освіти.

Важливим елементом розвитку ОЗ майбутнього педагога є використання психологічних засобів. Це спеціальні матеріали та інструменти, що допомагають успішно підвищити рівень ОЗ. До таких засобів відносяться тренінги особистісного зростання, арттерапія, психологічне консультування. Одним із напрямків розвитку є використання психологічних методів, спрямованих на підвищення саморозуміння, емоційної стійкості й психологічного самовдосконалення.

Розвиток самосвідомості й самоаналізу у студентів-майбутніх педагогів допомагає формувати внутрішню стійкість й впевненість у собі. Методи саморефлексії й ведення особистого щоденника можуть стати корисними інструментами цього процесу. Крім того, важливими є навички управління стресом й адаптації до негативних професійних й життєвих ситуацій. Тренінги з застосуванням релаксації та стратегій саморегуляції можуть допомогти знаходити додаткові ефективні способи подолання стресу.

Для підтримки розвитку ОЗ майбутніх педагогів досить ефективними є такі методи арттерапії як, музикотерапія, бібліотерапія, ігротерапія, малюнкова терапія тощо.

Арттерапія може бути інтегрована у навчальний процес через практичні курси із психологічних дисциплін, тренінги й практикуми. Можливо також введення окремого вибіркового курсу із арттерапії для студентів педагогічних спеціальностей. Цей метод дає змогу розкрити внутрішні потенціали особистості, сприяє розвитку творчих здібностей, формуванню цілісності.

Не менш важливими є акмеологічні методи, які спрямовані на розкриття внутрішнього потенціалу та вдосконалення якостей, необхідних для досягнення високого рівня професійного розвитку педагога. Акмеологічний підхід сприяє мотивації студентів-майбутніх педагогів до професійно-особистісного зростання. Одним із ефективних інструментів прогнозування професійно-особистісного розвитку є акмеологічний аналіз, який дозволяє виявити умови й фактори, що впливають на розвиток професіоналізму, а також вибрати найбільш підходящі шляхи розвитку особистості.

Отже, розвиток ОЗ студентів-майбутніх педагогів є важливим завданням, яке потребує цілого комплексного підходу й залучення різних факторів. Врахування як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що впливають на цей процес, сприятиме досягненню найкращих результатів.

Вищезазначені підходи можуть стати важливими кроками на шляху розвитку особистості майбутнього педагога. Важливо пам'ятати, що цей процес

є динамічним й індивідуальним, і потребує системного підходу із урахуванням особливостей кожної особистості студента.

Висновки до третього розділу

У розвитку особистісної зрілості важливим є створення сприятливого середовища, яке дозволить особистості зберігати та розвивати суб'єктну позицію. Відповідно до цього, організація оптимальних умов для навчання та розвитку в процесі професійної підготовки є важливою для студентів. Крім того, варто зазначити роль внутрішніх прагнень майбутнього педагога, а також зовнішніх чинників, що впливають на їх розвиток. Тому, працюючи над удосконаленням цих психологічних характеристик, важливо враховувати всі потенційні чинники впливу.

Формування позитивної Я-концепції особистості майбутнього педагога передбачає теоретичну підготовку, що включає освоєння психологічних знань, та практичну частину, яка полягає в умінні застосовувати ці знання у життєвих і професійних ситуаціях. Ці аспекти допоможуть майбутнім педагогам краще пізнати себе, своє місце у професії й свій рівень самоактуалізації, що призведе до загального особистісного зростання.

Процес формування позитивної Я-концепції майбутнього педагога, як розкриття свого потенціалу та можливостей, залежить як від внутрішньої роботи студентів, так і від сукупності зовнішніх чинників, таких як соціальні та громадянські впливи.

Враховуючи виявлені характеристики особистісної зрілості у студентів-майбутніх педагогів, є підстави для покращення їх окремих психологічних аспектів через практичні рекомендації. Робота над підвищенням рівня особистісної зрілості, зокрема через гармонізацію Я-концепції майбутніх педагогів, має здійснюватися в різних формах і видах навчально-виховної роботи, які взаємодіють і сприяють досягненню успіху в процесі освоєння професії.

Розвиток самосвідомості й самоаналізу у студентів-майбутніх педагогів допомагає формувати внутрішню стійкість й впевненість у собі. Методи саморефлексії й ведення особистого щоденника можуть стати корисними інструментами цього процесу. Ефективними також є методи арт-терапії, які допомагають розкрити внутрішні потенціали особистості, сприяють розвитку творчих здібностей, формуванню цілісності. Не менш важливими є акмеологічні методи, які спрямовані на розкриття внутрішнього потенціалу та вдосконалення якостей, необхідних для досягнення високого рівня професійного розвитку педагога.

Розвиток особистісної зрілості студентів-майбутніх педагогів потребує комплексного підходу та залучення різноманітних факторів. Врахування як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що впливають на цей процес, сприятиме досягненню найкращих результатів.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати теоретичних та емпіричних досліджень феномену особистісної зрілості, можна зробити такі висновки:

Особистісна зрілість є комплексним критерієм сформованої особистості, що характеризується адекватним рівнем самооцінки, здатністю до оцінки та формулювання суджень, свідомим ставленням до оточення, підтримкою взаємозв'язків і будівництвом стосунків із різними соціальними групами. Це є еталонною ознакою здатності до глибинного пізнання реальності, що сприяє самореалізації та створенню умов для творчості. Особистісна зрілість формується в процесі соціалізації та залежить від індивідуально-психологічних особливостей особи, відображаючи рівень її ментального благополуччя.

Особистісна зрілість як системний феномен містить такі основні компоненти, як саморегуляція, самостійність, креативність, інтелектуальність, комунікабельність, емпатія, моральність, відповідальність, ідентичність Его, самоприйняття, автентичність, трансцендентність та самоактуалізація. Ця складна система дозволяє оцінювати розвиток особистості та її можливості реалізації в сучасному світі, зокрема в професійній діяльності.

Особистісна зрілість має особливе значення у професійній підготовці майбутніх педагогів. Більшість дослідників сходяться на думці, що центральним компонентом психологічної готовності педагога до професійної діяльності є саме особистісна зрілість як багатогранна структура, що відображає потенціал особистості та критерії її зростання. Професійне навчання педагогів повинно спрямовуватися на розвиток самостійної, відповідальної особистості, здатної до самовираження, саморозвитку, вдосконалення і постійного особистісного та професійного зростання. Лише в умовах, коли людина цінує свій внутрішній світ і отримує визнання та повагу від інших, можливий повноцінний розвиток особистості.

Сенс особистісного зростання полягає в звільненні і самореалізації, розвитку всіх основних атрибутів особистості. Психологічними механізмами

зрілості є здатність до самовдосконалення і формування життєвої позиції, що передбачає самосвідомість і ціннісне ставлення до власного Я.

Зріла особистість здатна не тільки розширювати свої професійні можливості, а й спрямовувати свої професійні орієнтації так, щоб це сприяло її особистісному розвитку (не лише професійному успіху або адаптації до соціуму).

Емпіричне дослідження виявило особливості прояву ознак особистісної зрілості серед студентів-майбутніх педагогів. Більшість майбутніх педагогів оцінили свій рівень зрілості як середній. Студенти-майбутні педагоги визначили особистісну зрілість як важливий фактор готовності до професійної діяльності, що включає риси креативності, відповідальності, самостійності, інтелектуальності й емпатії.

Виявлено, що для студентів-майбутніх педагогів 4 курсу найбільш характерними є риси відповідальності, глибинність переживань й децентрація, тоді як найнижчий рівень прояву спостерігається за ознакою синергічності. Для студентів-майбутніх педагогів 3 курсу виразно проявляються децентрація, самоприйняття, контактність й життєва філософія. Студенти 2 курсу продемонстрували риси децентрації, відповідальності, самоприйняття й глибинність переживань, але найнижчий рівень у них зафіксований за ознакою синергічності й життєвої філософії. Студенти 1 курсу продемонстрували найяскравіше виражену відповідальність, глибинність переживань, децентрацію й автономність, але найменші прояви синергічності.

Дослідження самоактуалізаційних тенденцій студентів-майбутніх педагогів показало, що найвищий рівень цієї ознаки виявили студенти 3 курсу, особливо серед студентів-дівчат, тоді як найнижчий рівень було відзначено у студентів-майбутніх педагогів 4 курсу. Результати дослідження Я-концепції показали, що найвищий рівень розуміння власного "Я" спостерігається серед студентів-майбутніх педагогів 3 та 4 курсів, тоді як у студентів 1 й 2 курсів він значно нижчий. Також студенти-хлопці мають кращий зв'язок із образом "Я", ніж студенти-дівчата.

На основі отриманих результатів нам вдалось підтвердити висунуту нами гіпотезу, згідно із якою рівень ясності Я-концепції вищий у студентів-майбутніх педагогів старших курсів порівняно із початківцями.

У розвитку особистісної зрілості важливим є створення сприятливого середовища, яке дозволить особистості зберігати та розвивати суб'єктну позицію. Відповідно до цього, організація оптимальних умов для навчання та розвитку в процесі професійної підготовки є важливою для студентів. Крім того, варто зазначити роль внутрішніх прагнень майбутнього педагога, а також зовнішніх чинників, що впливають на їх розвиток. Тому, працюючи над удосконаленням цих психологічних характеристик, важливо враховувати всі потенційні чинники впливу.

Формування позитивної Я-концепції особистості майбутнього педагога передбачає теоретичну підготовку, що включає освоєння психологічних знань, та практичну частину, яка полягає в умінні застосовувати ці знання у життєвих і професійних ситуаціях. Ці аспекти допоможуть майбутнім педагогам краще пізнати себе, своє місце у професії й свій рівень самоактуалізації, що призведе до загального особистісного зростання.

Процес формування позитивної Я-концепції майбутнього педагога, як розкриття свого потенціалу та можливостей, залежить як від внутрішньої роботи студентів, так і від сукупності зовнішніх чинників, таких як соціальні та громадянські впливи.

Враховуючи виявлені характеристики особистісної зрілості у студентів-майбутніх педагогів, є підстави для покращення їх окремих психологічних аспектів через практичні рекомендації. Робота над підвищенням рівня особистісної зрілості, зокрема через гармонізацію Я-концепції майбутніх педагогів, має здійснюватися в різних формах і видах навчально-виховної роботи, які взаємодіють і сприяють досягненню успіху в процесі освоєння професії.

Розвиток самосвідомості й самоаналізу у студентів-майбутніх педагогів допомагає формувати внутрішню стійкість й впевненість у собі. Методи саморефлексії й ведення особистого щоденника можуть стати корисними інструментами цього процесу. Ефективними також є методи арт-терапії, які допомагають розкрити внутрішні потенціали особистості, сприяють розвитку творчих здібностей, формуванню цілісності. Не менш важливими є акмеологічні методи, які спрямовані на розкриття внутрішнього потенціалу та вдосконалення якостей, необхідних для досягнення високого рівня професійного розвитку педагога.

Розвиток особистісної зрілості студентів-майбутніх педагогів потребує комплексного підходу та залучення різноманітних факторів. Врахування як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що впливають на цей процес, сприятиме досягненню найкращих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абсалямова, Л. М. Категорія зрілості особистості у віковій психології. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Сер. Психологія. 2011. № 38. С. 5-16.
2. Баранова, С. В. Відповідальність особистості як складова особистісної зрілості. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2011. № 26. С. 126-133.
3. Барчій, М., & Воронова, О. Окремі підходи дослідження особистісної і професійної зрілості. Вісник Національного університету оборони України. 2020. № 53. С. 16–23. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2019-53-3-16-23>.
4. Бойко Д. С. Основні критерії особистісної зрілості. Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінг : тези доп. учасн. VI Всеукр. наук.-практ. конф., 8-9 квітня 2021 р. Умань-Київ: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. С. 13-14.
5. Борисюк О. М., Перун, А. М. Теоретичні аспекти вивчення особистісної зрілості та її компетентного наповнення. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. Психологічна. 2022. № 1. С. 3-9.
6. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості Актуальні проблеми психології. Т. 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. К.:Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2001. Ч. 2. – С. 26–33.
7. Галузяк В. М. Дослідження особистісної зрілості у зарубіжній психології та педагогіці. Вища освіта України. 2012. № 1. С. 205-211.
8. Галузяк В. М. Толерантність як критерій особистісної зрілості вчителя. Наукові записки кафедри педагогіки. 2013. № 31. С. 59-64.

9. Галузяк, В. М. Активізація рефлексивних процесів як умова розвитку особистісної зрілості майбутніх учителів. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія. 2013. № 39. С. 134-141.
10. Гірняк, А. Н., & Леліс, А. М. Психологічні особливості становлення комунікативної зрілості сучасної молоді в умовах дистанційної освіти. Communicational as a factor of transparency of social interaction: psychological, historical, legal, economic and political dimension. Р. 27-36.
11. Губа, Н. О., & Смирнова, А. В. Взаємозв'язок емоційного вигорання та особистісної зрілості у студентському віці. Проблеми сучасної психології. 2018. № 2. С. 20-26
12. Дідик, Н. М. Визначення поняття особистісної зрілості в гуманістичній психології А. Маслоу. Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць. 2008. № 1. С. 43-52.
13. Дідик, Н. М. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників. Молодий вчений. 2014. № 1. С. 128-131.
14. Дьоміна Г. А. Розвиток особистісної зрілості старшокласників щодо подружнього життя : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 21 с.
15. Дьоміна Г.А. Становлення особистісної зрілості молоді до подружнього життя як психологічна проблема у вітчизняній і зарубіжній психології. Innovative processes in education: Collective monograph. AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017. Р.40-48.
16. Жданова І. В., Сабазова Ю. О. Проблема психологічної діагностики особистісної зрілості людини. Бочаровські читання. Харків, 2018. С. 107-111.
17. Жданова, І. В., & Сабазова, Ю. В. Проблема психологічної діагностики особистісної зрілості людини. Бочаровські читання: тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю підгот. психологів у Харків. нац. ун-ті внутр. справ, 13 квіт. 2018 р. Харків, 2018. С. 107-111.

18. Завгородня О. В. Особистість: шляхи досягнення зрілості. Практична психологія та соціальна робота. 2010. № 12. С. 11-17.
19. Завгородня О. В. Психологічні особливості типів морально-вольового становлення особистості Українська психологія: сучасний потенціал. Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996р.): в 3-х томах. Київ, 1996. Т.1.
20. Карпенко, Г. В. Формування особистісної зрілості підлітків у позакласній роботі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т. 2010. С. 178-182.
21. Комар, Т. В. Психологічні особливості становлення професійної зрілості особистості в інноваційних умовах вищої освіти. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2014. № 1. С. 191-196.
22. Коширець, В. В. Суверенність психологічного простору молоді людини в контексті становлення її особистісної зрілості. Психологічні перспективи. 2016. № 28. С. 151-163.
23. Кузенко В. Особистісна зрілість старших підлітків як психологічна проблема. Теоретико-методологічні проблеми сучасної психології особистості : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф., 23- 24 вересня 2021 р. Івано-Франківськ, 2021. С. 90-93.
24. Наумчик Н. В. Психологічна зрілість особистості сучасних студентів. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2010. Т. XII. Ч. 2. С. 183–189.
25. Матеюк О. А. Успішність особистості: сутність та зміст феномену. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. Вип. 4. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31.
26. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі. Т.1: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. К.: Форум, 2002. 320 с.

27. Меднікова, Г. І. Особистісна зрілість: сутність та критерії. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Сер. Психологія. 2012. Вип. 43. С. 179-186.
28. Меднікова, Г. І. Психолого-педагогічний супровід становлення особистісної зрілості студентів. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Сер. Психологія. 2016. № 54. С. 164-173.
29. Меднікова, Г. І. Теоретико-методологічні засади дослідження системної детермінації становлення особистісної зрілості студентів. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Сер. Психологія. 2013. № 45 (2). С. 135-143.
30. Потапчук Л.В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників: дис.канд. психол. наук: 19.00.07 Луцьк, 2001. 205с.
31. Онуфрієва, Л. А. Дослідження психологічних детермінант розвитку професійної самосвідомості та особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського. Сер. Психологічні науки. 2013. Вип. 10. С. 227-232.
32. Сундукова О. О. Особистісна зрілість як передумова та показник психологічного здоров'я. Вісник ДНУ. 2008. № 14. С. 90-94.
33. Ткаченко І. В. Теоретичні засади дослідження особистісної зрілості у зарубіжній та вітчизняній психології. In The IV International Scientific and Practical Conference «Modern directions of development of science and technology», January 30–February 01. Liverpool, Great Britain. 287 p. (p. 229).
34. Шаповал, І. Особистісна зрілість: структурно-функціональний аналіз Вісник Львівського університету. Сер. Психологічні науки. 2021. С. 179-185.
35. Штепа О.С. (2004) Пропріум зрілої особистості. Практична психологія та соціальна робота, № 2. С. 26–35.

36. Штепа О.С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 232 с. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/employee/shtepa-olena-stanisлавivna>
37. Adler A. Individual psychology / A. Adler. – In CMurchinson (ed.), Psychologies of 1930. Worchester, Mass.: ClarkUniver. Press, 1930.
38. Aykut Ceyhan A. Investigation of university students' self-acceptance and learned resourcefulness: a longitudinal study / A. Aykut Ceyhan, Esra Ceyhan // High Education. – 2011. – Vol. 61, issue 6. – P. 649-661.
39. Ellis A. Reason and emotion in psychotherapy / A. Ellis. – New York: Lyle Stuart, 1962. – 384 p
40. Kernis M.H. A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research M.H. Kernis, B.M. Goldman // Advances in Experimental Psychology. - 2006. Vol. 38. P. 283-356.
41. Maslow A.H. The farther reaches of human nature. – New York: Viking Press, 1971.
42. Marcia J. E. Identity in adolescence / J. E. Marcia // Handbook of adolescent psychology / Ed. by J. Adelson. – N.Y. : Simon & Schuster, 1980. – P. 213-231. Stryker S. Identity theory and personality theory: mutual relevance / S. Stryker // Journal of Personality. – 2007 – 75(6) – P. 1084-1101. – URL : <http://citeseerx.ist.psu.edu>.
43. Erikson, E. H. Childhood and society. New York: Norton, 1950.
44. Greenberger E. Toward a Concept of Psychosocial Maturity / E. Greenberger, B. Sorensen // Journal of Youth and Adolescence. – Vol. 3. – No. 4. – 1974. – P. 329-352. – URL: <https://link.springer.com>.
45. Severin J.T. The Opening of Men in Psychology: Humanistic Direction. – London, 1965.
46. Schaffer H.R. Parental control techniques in the context of the socialization theory. – Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник особистісної зрілості (ОЗО) О. С. Штепи

Інструкція: Вам буде запропоновано опитувальник, питання якого стосуються деяких рис Вашої особистості, здібностей, ставлення до різних життєвих ситуацій. На кожне з наступних тверджень у бланку для відповідей дайте відповідь “так”, якщо Ви з ним згодні, і “ні”, якщо не згодні:

1. Коли мені сумно, я намагаюся влаштувати щось веселе.
2. Бути успішним для мене важливіше, ніж вміти любити.
3. Я вважаю споглядання краси природи важливою естетичною цінністю.
4. Я не готовий чітко сформулювати, що я хочу отримати від життя.
5. Мені часто кажуть, що я надто терпимий до інших.
6. Я відчуваю докори сумління, коли серджуся на тих, кого люблю.
7. Двоє людей найкраще порозуміються між собою, якщо кожен з них приховає власні почуття і намагатиметься догодити іншому.
8. Вважаю, що людина має приборкувати власні бажання.
9. У складних ситуаціях завжди необхідно шукати принципово нові рішення.
10. Мені легко відрізнити справжнє кохання від легкого захоплення.
11. Як правило, я обдумую наслідки своїх намірів.
12. Найбільше мені подобається, коли інші цінують мене.
13. Я розумію тих, хто здатний захоплюватися красою творів людського розуму.
14. Я схильний завантажувати себе такою кількістю справ і брати на себе стільки обов'язків, що на себе самого мені вже не вистачає часу.
15. Мене не дратує, якщо співрозмовник виявляє переконаність у думках та цінностях, що відрізняються від моїх.

16. Для мене важливо, щоб інші обов'язково поділяли мій погляд.
17. Я постійно почуваюся зобов'язаним робити усе від мене залежне, щоб у тих, з ким я спілкуюся, був хороший настрій.
18. Найчастіше власні плани і вчинки видаються мені правильними.
19. Не думаю, що найціннішим для людини є улюблена робота.
20. Більшість справ та обов'язків, покладених на мене, я виконую із задоволенням.
21. Коли проблема має багато варіантів рішень, мені важко зупинитися на одному з них.
22. Втрата друзів – ніщо, порівняно з приниженням власної гідності.
23. Можу сказати, що саме сильне почуття любові змінило моє ставлення до життя.
24. Моя самоповага дуже страждає, коли мені доводиться спонукати інших робити те, що мені самому видається не дуже важливим.
25. Вияв прихильності до інших є ознакою слабкості людини.
26. Я відчуваю себе зобов'язаним чинити так, як очікують від мене оточуючі.
27. Мені більше подобається робити подарунки, ніж отримувати їх.
28. Я відчуваю дискомфорт, коли поведжуся у товаристві так, як мені насправді не властиво.
29. Я не схильний приймати рішення спонтанно.
30. Я не бачу тісного зв'язку між своїм теперішнім і минулим.
31. Я спокійно реагую, якщо щось зроблено не зовсім так, як я вважав за потрібне.
32. Задля особистого успіху я пожертвую хорошими взаєминами з колегами.
33. В мене в житті не було причин пишатися результатами власної творчої праці.
34. Те, що я роблю, і те, що відбувається у моєму житті, не видається мені достатньо значущим.
35. Самовладання покидає мене у складних ситуаціях.
36. Коли виникають труднощі, я насамперед намагаюся чітко сформулювати

власний погляд на них.

37. Мене не дуже приваблює робота, що потребує широкого кола спілкування.

38. Моє ставлення до самого себе можна назвати дружнім.

39. За необхідності людина може досить легко позбавитися своїх небажаних звичок.

40. Буває, що мені подобаються люди, чію поведінку я не схвалюю.

41. Часом я впевнений у власній нікчемності.

42. Зазвичай я з першої зустрічі вгадую "рідну душу" у новому знайомому.

43. Нерідко бувають моменти, коли мене сповнюють глибокі релігійні почуття.

44. Розпочинаючи нову справу, я передусім думаю про те, який величезний обсяг роботи доведеться зробити.

45. Не впевнений, що мої знайомі відгукнуться про мене, саме як про доброзичливу людину.

46. Мені не подобається, що інші сприймають як належне мою турботу про них, і не завжди її відповідно оцінюють.

47. З обов'язками організатора я справляюся вміло і з задоволенням.

48. У мене не може бути якихось негативних якостей.

49. Навіть якщо книжка сподобалась, я не буду перечитувати її ще раз.

50. Людині дуже важко подолати внутрішню суперечку емоцій і розуму.

51. Я сприймаю життєві події не гостріше, ніж інші люди.

52. Я легко можу уявити себе якоюсь твариною, відчувати її характер та звички.

53. Думаю, що для людини нереально відчувати свою гармонію зі світом.

54. У мене є відчуття, що я можу подолати усі труднощі на шляху до своєї мети.

55. Мені властиво поспіхом засуджувати або захищати інших людей.

56. Навіть коли я подобаюсь сам собі, я розумію, що є люди, яким я неприємний.

57. Люди мають стримуватися у своїх поривах ніжності.
58. У цілому, мене влаштовує те, яким я є.
59. Я досить легко можу зважитися на ризиковане рішення.
60. Прийнято вважати, що для людини власні інтереси обов'язково важливіші за інтереси оточуючих.
61. Навіть серед людей я більшу частину часу почуваю себе самотньо.
62. Мені легко вдається копіювати міміку і жести людей.
63. У моєму житті були моменти, коли я ясно розумів, як багато ще можу зробити.
64. Я готовий взятися за втілення нової ідеї лише тому, що мені цікаво, що з цього вийде.
65. Характеризуючи себе, з повним правом можу сказати, що я – гуманіст.
66. Мене люблять тому, що я сам здатний любити.
67. Іноді я не проти, щоб мною керували.
68. Якби моє друге Я існувало, то для мене це був би найнудніший співрозмовник.
69. У вирішенні особистих проблем я значною мірою керуюся власним баченням і лише потім – загальноприйнятими уявленнями.
70. Мені не подобаються фільми, у яких не зрозуміло – хороша чи погана людина головний герой.
71. Я байдужий до того, чи спостерігає хтось за тим, як я працюю.
72. У мене творча натура – поетична, художня, артистична.
73. Часом я буваю різким з людьми, які мене дратують.
74. Динамічність та різнобарвність – це ознаки не мого життя.
75. Я усвідомлюю, що існують певні межі моїх можливостей.
76. Мої друзі цінують у мені здібність до співпереживання.
77. Навіть заради того, щоб здійснити щось, за що люди були б мені вдячні, я не хотів би поступатися власними принципами.
78. Мене приваблює участь у палкій суперечці.
79. Недоліків у мене більше, ніж чеснот.

80. Мені рідко зустрічалися люди, яких я розумів би без зайвих слів.
81. Важко досягти успіху в житті, дотримуючись моральних принципів.
82. Я намагаюся запам'ятовувати цікаві історії, щоб потім розповісти їх іншим.
83. Мені важко зрозуміти, чому якісь дрібниці можуть так сильно засмучувати людей.
84. Мені не властиво переживати через втрату взаєморозуміння з оточуючими.

Обробка даних:

За кожне відповідність до ключа нараховується 1 бал, бали сумуються окремо за кожним фактором. Отримані сирі бали переводяться у стени.

Визначається рівень особистісної зрілості:

високий рівень – риси відповідальність, життєва філософія, креативність, автономність виражені на високому рівні (8–10 стени),

решта рис – на середньому рівні, необхідний рівень – риси життєва філософія та автономність виражені на середньому рівні (4–7 стени),

решта рис – на середньому рівні, імовірно, є риси, що характеризуються низьким рівнем вираженості (1–3 стени),

критичний рівень – риси життєва філософія та автономність виражені на низькому рівні (1–3 стени),

решта рис – на середньому рівні, імовірно, є риси, що характеризуються низьким рівнем вираженості (1–3 стени).

Таблиця переведення сирих балів у стени

Стени Риси	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відповідальність	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Децентрація	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Глибинність переживань	0-1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Життєва філософія	0	1-3	4	5	6-7	8	9	10 - 11	12	13- 14
Толерантніс ть	0	-	1	2-3	4	5	-	6	7	8
Автономніс ть	-	0	1-2	3	4-5	-	6	-	7	8
Контактніс ть	-	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Самоприйня ття	-	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Креативніс ть	-	-	0	1-2	3	4	-	5	6	7
Синергічніс ть	-	-	0-1	2	3	4	-	5	6	7

Короткий індекс самоактуалізації (SI)

Інструкція. Перед Вами 15 тверджень.

Оцініть їх, використовуючи 6-бальну шкалу: 1.-абсолютно не погоджуюсь. 2.- частково не погоджуюсь. 3.- частково погоджуюсь. 4 2.- частково погоджуюсь. 5.- погоджуюсь. 6.— абсолютно погоджуюсь

1. Я не соромлюсь своїх емоцій.
2. Я відчуваю, що повинен робити те, чого чекають від мене інші "
3. Я вірю, що по суті люди добрі й їм можна
4. Я можу сердитись на тих, кого люблю.
5. Завжди необхідно, щоб інші схвалювали те, що я роблю."
6. Я не сприймаю своїх слабких сторін.
7. Мені можуть подобатись люди, вчинки яких можу не схвалювати.
8. Я боюсь невдач.*
9. Я стараюсь не аналізувати і не спрощувати складних завдань.
10. Краше бути самим собою, ніж популярним.
11. У моєму житті нема того, чому я б себе особливо присвятив.
12. Я можу висловити свої почуття навіть тоді, коли це може призвести до небажаних наслідків.
13. Я не зобов'язаний допомагати іншим. *
14. Я втомився від страхів і неадекватності.
15. Мене люблять, тому що я люблю.

Загальний показник SI отримується шляхом сумування балів шкали.

1. Я не соромлюсь своїх емоцій.2. Я відчуваю, що повинен робити те, чого чекають від мене інші "3. Я вірю, що по суті люди добрі й їм можна довіряти4. Я можу сердитись на тих, кого люблю.5. Завжди необхідно, щоб інші схвалювали те, що я роблю."

6. Я не сприймаю своїх слабких сторін.
7. Мені можуть подобатись люди, вчинки яких можу не схвалювати.
8. Я боюсь невдач.*
9. Я стараюсь не аналізувати і не спрощувати складних завдань.
10. Краше бути самим собою, ніж популярним.
11. У моєму житті нема того, чому я б себе особливо присвятив.
12. Я можу висловити свої почуття навіть тоді, коли це може призвести до небажаних наслідків.
13. Я не зобов'язаний допомагати іншим. *
14. Я втомився від страхів і неадекватності.
15. Мене люблять, тому що я люблю.

Обробка результатів.

Згідно шестибальної системи проставляємо бали у першій колонці. У другій колонці проставляємо бали наступним чином: якщо біля твердження стоїть зірочка, то цифру міняємо згідно інверсії: - 6 2 - 5 3 - 4 4 - 3 5 - 2 6 - 1 якщо зірочки не має, то цифра переноситься в другу колонку без змін. Результат підраховується по кількості балів у другій колонці. Максимальне значення 90 балів.

Визначаючи рівень самоактуалізації можна використовувати таку шкалу:

Низький рівень - від 0 до 30 балів

Середній рівень - від 31 до 60 балів

Високий рівень - від 61 до 90 балів

Додаток В

Методика визначення ясності Я-концепції (SCC)

Інструкція. Перед Вами 12 тверджень. Оцініть їх, використовуючи 5-бальну шкалу: 1 абсолютно не погоджуюсь, 2 не погоджуюсь, 3 частково погоджуюсь, частково не погоджуюсь 4, погоджуюсь абсолютно погоджуюсь 5.

1. Мої думки часто протирічать одна одній. *
2. Одного дня я можу мати одну думку про себе, наступного - іншу (тоа)

- 3.Я витрачаю багато, часу, переймаючись тим, якою людиною насправді я є.*
- 4.Часом я відчуваю, що не є дійсно тією, людиною, якою покликаний бути.
- 5.Коли я намагаюсь згадати, якою людиною я був у минулому, мені важко це відтворити.*
- 6.Я рідко переживаю конфлікти між різними сторонами моєї особистості.
7. Часом я думаю, що знаю інших людей краще ніж себе самого.*
- 8.Мої уявлення про себе, здається, змінюються досить часто.*
9. Якби мене попросили описати мою особистість. мій опис щоразу міг би закінчуватись по-різному.
- 10.Навіть якби я хотів, не думаю, що зміг би комусь висловити, яким я насправді.*
11. Загалом я маю чітке відчуття, хто я і ким я є.
- 12.Мені часто буває важко скласти власну думку про різні речі, тому що не знаю насправді чого я хочу.

Показник (SCC) отримується шляхом підсумовування балів пунктами і відображає вищу ясність Я-концепції при вищих значеннях.

1.Мої думки часто протирічать одна одній. * 2. Одного дня я можу мати одну думку про себе, наступного- іншу 3.Я витрачаю багато, часу, переймаючись тим, якою людиною насправді я є.* 4.Часом я відчуваю, що не є дійсно тією, людиною, якою покликаний бути. 5.Коли я намагаюсь згадати, якою людиною я був у минулому, мені важко це відтворити.* 6.Я рідко переживаю конфлікти між різними сторонами моєї особистості. 7. Часом я думаю, що знаю інших людей краще ніж себе самого.* 8.Мої уявлення про себе, здається, змінюються досить часто.* 9. Якби мене попросили описати мою особистість, мій опис щоразу міг би закінчуватись по-різному. 10.Навіть якби я хотів, не думаю, що зміг би комусь висловити, яким я насправді.* 11. Загалом я маю чітке відчуття, хто я і ким я є.

12. Мені часто буває важко скласти власну думку про різні речі, тому що не знаю насправді чого я хочу.

Обробка результатів. Згідно п'ятибальної системи проставляємо бали у першій колонці. У другій колонці проставляємо бали наступним чином: якщо біля твердження стоїть зірочка, то цифру міняємо згідно інверсії: 5 2 - 4 3 4 - 2 5 - 1 - якщо зірочки не має, то цифра переноситься в другу колонку без змін. Результат підраховується по кількості балів у другій колонці.

Максимальне значення 60 балів. Визначаючи рівень ясності Я-концепції можна використовувати таку шкалу:

Низький рівень - від 0 до 20 балів

Середній рівень - від 21 до 40 балів

Високий рівень від 41 до 60 балів

Додаток Г

Коротка анкета дослідження особливостей особистісної зрілості майбутніх педагогів

Любий друже, просимо долучитись до опитування, що має на меті дослідити особливості особистісної зрілості. Результати будуть використані у науковому дослідженні, виключно узагальнено та анонімно.

Твоя думка є важливою для нас!

Курс навчання: _____

Стать: _____

Особистісну зрілість часто називають найвищим рівнем розвитку.

Особистісна зрілість пов'язана з відношенням людини до себе та власної діяльності, з проявом активності в соціумі, творчими пориваннями, рішенням життєвих планів та поставлених задач.

1. Я є зрілою особистістю:

абсолютно не підтверджую 1 2 3 4 5 повністю підтверджую

2. Найвагомішими компонентами особистісної зрілості, на Вашу думку, є:

